

Oton Župančič:

Zgrabi pomlad.

Zgrabi pomlad, brate moj, zgrabi jo!
Veje so polne, vabijo, vabijo,
zdaj je čas!
Brate moj, če se boš dolgo okleval,
drugi bo, šopek za trakom, prepeval —
gola bo veja in dolg tvoj obraz.

Kdor v abstinentsko piska piščal —
rad bi pogledal v njegov bokal,
kaj je res.

Tole: tak nemuzikaličen godec
mora imeti pokvarjen želodec,
stiska se k peči in zunaj je kres.

Mož, ki ga mislim, pa v jedru je zdrav,
kakor mu kane, kane mu prav,
s psom in z betòm.

Neki oné se pred njim je razprezal —
veste, kako mu je jezik zavezal?
„Berglje mi pridigaš? Odkdaj si pa hrom?“.

Po sredi stvarstva.

Po sredi stvarstva gre kot blisk na blisk,
brez konca gre, žareč in ves pekoč,
brzi, brzi, brzi — povsd, nikjer,
kot iskre sled — in vanj od vseh strani
se meče svet: solnce, planet, komet —
kot na magnet vesoljni pada svet,
strmóglav gre v polom za nov pogon.

In rimske ceste se za njim vijo,
 megle veselstva se za njim lijo,
 v njih kaosi svetov, ki jih še ni,
 bolesti in radosti speča kal,
 rodovom nerojenim blagoslov.
 Vem, vem: po sredi mojega srca,
 po sredi stvarstva gre kot blisk na blisk.

A. Debeljak:

Oblak.

Razmršen, razkuštran ko star kosmatinec,
 po mačje se plazi čez gorsko robovje,
 sestradan nestvor in pogled na ogled mu gre
 tja v votlo, zatohlo ponočno ozračje.

Z volhkim jezikom zdaj liže in hrusta
 čebelice sladke v nebesni ogradi.
 Satovje medenega mesca mu gine v drobovje,
 da trebuh se gladki čimbolj napihuje —
 ošabni, ogabni simbol nenasitnosti hrusta.

Svoj vrat je upognil globoko, vse globlje
 do mesta, ki v mračni kotlini vzdihuje
 ko groblje zakletih gradov,
 da kresnice-svetiljke pozoblje.

A mesto se brani s prevrnjeno brano
 zvonikov in dimnikov in strelovodov:
 ko rano mu v trebuh nje vreže zobovje,
 se brizeg goreče krvi zadrvi v globočine,
 nestvor od moreče zatuli tedaj bolečine.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

9.

Drugi teden, v sredo po binkoštih, je bila kapela svetega Jurija v pritličju Blagajevega gradu zarana malone polna povabljenih gostov in domače gospode.

Molilnica je bila praznično ozaljšana. Okoli stebrov, ob pridiznici in ob leseni ograji pred oltarjem so se ovijale zelene smrekove veje, pisani venci in cvetne kite. Klopi je pogrinjal škrlat. Zid so pokrivale pretirano velike podobe svetnikov; naivni umetnik jih je bil naslikal vse take velikane, da bi označil njih nadčloveško mogočnost. Glave so jim segale skoraj do sinje obarvanega stropa, osutega z zlatimi zvezdami; od njega sta visela krasna lestenca s srebrnimi verižicami. Skozi pisano steklo visokih gotskih oken so slikali poševni žarki ranega solnca raznobojne lise po kamenitih tleh, po heraldičnih okraskih in po grobnih opločnicah, koder so bili vdolbeni napisi v starodavni, staroslavni glagolici izza pastirovanja duhovnikov - glagolašev iz zagrebške škofije in hrvaškega Primorja. Na oltarju so gorele dvojnate pletene sveče pred sliko viteškega svetnika Jurija, prvotnega patrona kranjske dežele; kapadoški princ je sedel v železnem oklepu na debelem belcu in z naperjeno sulico meril na čudovito grdega črnega zmaja, ki je nameraval pogoltniti prezalo belo deklico. Stari grajski duhovnik Juraj Draganović je maševal za grofa Felicijana Blagaja, ki je danes obhajal svoj devetinšestdeseti god. Mašnikov ornat je bila grofinja Mila okrasila bogato z biseri in zlatom. Ministrirala sta domača pažeta Udalrik in Otokar.

Največ gostov je bilo dospelo že včeraj popoldne in proti večeru, tako grofa Leonard Starograjski in Krupski, baroni Gradnikar, Gregorijanec, Lenkovič, Paradajzar, Jankovič, Freikirchen, Engelshaus, vitezi Obričan, Halbenberger, Mačerol, Gostašič, Rabensberg-Koprivniški, brata Semeničeva, Kozjakova in drugi. Nekateri so privedli s sabo tudi svoje gospe in hčere. Malone vsi obrazi so bili radostni, mirni, slovesni. Gospoda so se veselili, da bodo vsaj

nekaj časa rešeni vsakdanje enoličnosti, vsakdanjega dolgčasa. Lica, obleka, kretanje, vse je bilo nekako svečano, tako tudi rahlo šumenje svile, nejasni zvoki, ptičje petje zunaj, celo solnčni svit in zrak.

Plemkinje, opasane visoko pod prsmi, so se šopirile v svili in žametu, v težkih brokatnih oblekah burgundskega ali italijanskega kroja v vseh barvah, zlasti pa v rdeči, zeleni in rumeni. Nekatere so se bile ogrnile z višnjevimi praznjimi plašči, obšitimi z dragoceno bobrovino, vidrovino ali kunjino. Globoko izrezano, ozko spodnjo opravo je deloma pokrivala ohlapna vrhnja obleka z jako širokimi rokavi, ki so viseli malone do tal. V laseh so se jim svetile srebrne igle in strelice, ob vratu dolgi uhani in verižice, na pasovih dragulji, biseri in zlate sponse. Gospe so imele na glavah raznolike oglavnice in pajčolane, dekleta pa šaplje: venčke svežih cvetlic ali trakove, okrašene z dragimi kameni ali tanke zlate obroče, takoimenovane „krone“. Tedaj je pravilna preča uživala visoko spoštovanje in šapelj je njeno lepoto varoval razmršenja in žalostne skaze. Lasje so bili mladenkam prepleteni s svilo in zlatimi nitkami. Nekaterim damam so ovijali roke lični molki, druge pa so sedele pred psaltrom, vednim spremljevalcem srednjeveških krasotic.

Še bolj pa so se bili nališpali plemenitaši. V oni dobi so si celo duhovniki kodrali lase z vročim železom. Moški štirinajstega in petnajstega stoletja so bili mnogo bolj gizdavi kakor ženske; tudi je kazal nežni spol poprek boljši okus. Z malimi častnimi izjemami so se imenitili ničemurneži v kričavih barvah, v bedasto spačenem kroju in smešno dolgih čevljih. Marsikaterim so se poznale na licih brazgotine, sledovi sovražnega orožja; ali slabo so pristajali ti znaki osebne hrabrosti, oziroma osebne nerodnosti glavam, preskrbno nakodranim z vročim kodralom in presijajno namazanim z žoltavim maslom. Nekaterim so viseli ob levih rokavih venčki, trakovi, vrvce, pajčolančki in take pisane cunjice pa capice, poklonjene od blazno oboževanih srčnih kraljic.

V prvi klopi na levi je klečala grofinja Mila. Glavo ji je pokrivala koprena, bela, vezena z zlatom; levi krajec mehke tenčice je bil zavit pod vratom in padal po desni rami in hrbtu. Od opasilnice so na jermencih viseli ključi, slonokosteno vretence in svilena torbica. Na molitvenjaku pred njo je bil odprt star psaltnik z ličnim rokopisom in pisanimi miniaturnami. Včasih se ji je zdelo, da čuti pogled gospodične Salde plemenite Frauensteinerjeve za sabo. Nehotoma je morala misliti nanjo; smilila se ji je sirota brez očeta, brez matere, brez moža in Mila je molila zanjo.

Poleg grofinje je sedela mala komtesa Alijana in nepremično tiščala dlani in prste pobožno povzdignjenih ročic. Lahno ji je rdel sveži polni obrazek med gostimi zlatnatimi lasmi; brezskrbna vernost čiste srečne duše otroške je vela od njega. Od vratu ji je visela na prsi zlata verižica z malim križem in osmerooglatim smaragdom. Rahlo so se premikale njene ustnice: molila je vedno iznova očenaš in vero. Obtem se je veselila, da danes ne bo nobenega pouka. Pozorno je gledala in poslušala, kako cinglja Otokar s srebrnim zvončkom.

Blizu grofinje Mile je paradirala baronica Efranika Leuenbergova. Držala se je samozadovoljno in napihnjeno, akotudi je imela kar osem hčera. Na vrsti je bila danes mlajša polovica: Omenija Osana, Ofnija, Oda; starejše baronese so bile ostale lepo doma, da premnogoštevilna falanga ne bi preplašila kakšnega previdnega zakonskega kandidata. Dolgovratna suha baronesa Virida Oberburgova jih ni gledala nič kaj prijazno, zakaj zale so bile vse štiri in obtemtakem jako nevarne! Sedela je leseno in hitela sramežljivo povešati oči, ako je kdo pogledal njeno prezrelo pestro lepoto. Veli pobožni obraz si je bila umetno ozaljšala z belilom in rdečilom, z moko, oljem, s kafro in sajami, akotudi so naglašali pridigarji, da zatajuje Boga, kdor se lepotiči. Kontrolirala je pobožnost Leuenbergovih punc in opazila s tiho jezo, da zaljubljeno očkujejo z vitezi vse štiri. Žalostno je zatorej povzdigovala svoj glas, pojoč psalme. Baronesa je bila vneta pevka, bolj vztrajna nego nadarjena; pela je strastno skozi nos. Včasi je zategnila in zakrivenčila tako smelo visoko, da je motila celo lenokrvno debelo gospodično Genovefo plemenito Mačerolovo v nje sladkih fantazijah o težko pričakovani grofovski pojedin.

V drugi klopi je motrila Salda plemenita Frauensteinerjeva svoje sosede in sosedinje. Na gavranje črnih laseh se ji je lesketal šapelj — znamenje devišstva — rumenosvilen šapelj, takrat posebno moderen. V njena uhana sta bili vdeleni kladivci, simbol nemškega boga-gromovnika Thôra; ta lišp so bile nosile Saldine pradedinje kot amulet zoper zla božanstva. Pod zelenobaršunastim plaščem se je svetil dvojni pas od zlatih luskin. Roke v belosvilenih rokavicah so držale molek velikih koral.

Delala je tako pohleven in otožen obraz, da je morala zbujati sočutje in usmiljenje. Kadar je pa vedela, da je ne opazuje nihče, so ji zagorevale črne demonske oči s čudnim žarom, ki se je slabo ujema s hlinjeno pohlevnostjo in vdanostjo.

Radovedna je bila čakala trenutka, ko bo zopet stala pred grofom Majnardom Blagajem. Ko sta dospela z bratom Erazmom v gosti, ju je sprejel bivši častilec Saldin mirnoprjazno. Pač se ji je zdelo, da je nekoliko drhtal njegov glas, ko so bile vse oči obrnjene vanjo in ko mu je ponudila roko; zdelo se ji je, da grof Majnard ne ve prav, kaj bi rekel in da izbira in išče primernih besedi. In veselilo jo je to . . . Med vsemi je samo ona čutila njegovo lahno zadrego in prisiljenost v njegovem nastopu. Ali tudi njej, tudi njej je bilo one trenutke tako tesno pri srcu, tako tuje, tako čudno, tako mučno . . . Ko ga je zopet videla pred sabo, ko je slišala njegov glas — tedaj se ji je zazdelo, kakor da se je vrnila srečna doba čarobnih mladostnih sanj, zlata doba prve ljubezni . . . In akotudi se je bila pripravila na to srečanje, vendar ni mogla ostati popolnoma mirna; sila strastnih čuvstev je jela razburjati njeno srce, da se je obvladala le iztežka.

Gledala je komteso Alijano, ki se je stiskala h klečeči materi kakor plaha srnica, ki sluti nevarnost.

„Otrok je nedolžen,“ je premišljala Salda. „Otrok naj trpi za greh svojega očeta? Še utegnem ustaviti nesrečo . . . Ciganke ni bilo od nikoder. Ali je zadržala cigane nezgoda? Še lahko opustim maščevalne naklepe . . . Toda — kako bedaste so te misli! Salda ne pozabi osvete! Ne, ne! Ako se mi nakana ne posreči danes, se mi mora posrečiti drugikrat!“

In zopet je zasijala v njenih očeh zlobna, neusmiljena maščevalnost.

Blizu nje, pri vratih, je stal vitez Ahac Doljanski. Ob boku mu je viselo drugo bodalo; okoli levega rokava si je bil pripel z zlatom vezen svilnat trak, dragoceno darilo nepozabne Fiamette Santarose. Bil je posebno dobre volje.

„Tistale najmlajša Leuenbergova pa res ni napačna,“ mu je šlo po glavi. „Sicer so si vse štiri sestre podobne kakor pomaranče, toda najbolj mi ugaja Oda; ušesa ima prav tako majhna in dražestna kakor moja uboga Fiametta. Nihče ji ne bi prisodil šestnajst let, tako je že razvita. Mlado Odo bom zabaval danes, dokler bom trezen, nota bene. Oh, kako milo mijavka naša baronesa Virida! Njen obraz je bolj pisan kakor stene te kapele. In na licih ima črne prilepke, da bi bolj vlekla poglede nase, priletna maškara. Dobro, da cvili le skozi nos, sicer bi preveč motila pobožnost. Kako grdo jo gleda suhi baron Gradnikar, stric pažeta Otokarja! Vitez Anže Mačerol, debele Genovefe debeli brat, pa kar spi; na

steber se naslanja in kima z zabuhlo glavo. Dolgočasnost in zaspanost je menda dedna v rodovini slavnih Mačerolov. In glavo si je namazal trap, da se mu sveti kakor buča po dežju.“

Zraven viteza Ahaca je stal njegov oproda Jošt Davolič, dvajsetleten mladenič z nelepim starikavim obrazom. Dolgi život mu je tičal v gladkem poluoklepu in na čevljih je nosil srebrne ostroge, znamenje oprod. Zdelo se je, kakor bi se bal, da bi ga smatrali za čisto navadnega človeka, zato se je držal pretirano dostojanstveno. Težko je čakal prihodnjega leta, da mu odstrižejo lase ter mu opasejo meč z belim pasom in ga tako povitezijo po vseh pravilih.

Vitez Ahac se ni dosti brigal zanj; gledal je hrvaška plemiča Nikolo Radoševića in Mihajla Vidakovića, ki sta v svojih lepih suknh, okrašenih z zlatimi vrvicami, moško sedela v drugi klopi na desni.

„Zdita se mi hrabra junaka,“ si je dejal. „Govoriti znata izborna, kakor sploh Hrvatje. No, bomo videli, če je tudi njiju žeja tako odlična. Bomo videli.“

Malo je bilo prave pobožnosti v grajski molilnici. Skoraj vsi so se veselili prihodnje zabave, sokolovanja, turnirja, dobre jedi in pijače. Plemkinje so skrivoma ocenjale obleke svojih prijateljic in gleduale moške. V oni dobi ženskim vobče ni bilo mnogo do bobogoljubnosti; v cerkvi so si pripovedovale zanimive novice, čenčale o deci, o poslih in veselicah. Moški pa tudi niso bili dosti boljši: kaj radi so kričali, kvantali in plesali okoli cerkve ali celo v cerkvi in zastonj je karalo duhovništvo na sinodah in pridižnicah take razuzdane kozle.

Med redkimi kristjani, ki so v kapeli povzdigovali svoje misli k Bogu, je bil stari grof Felicijan. V dolgem črnobaršunastem plašču, obšitem s prebelo gornostajevino (hermelinovino) in z rjavo sibirsko soboljino, najdražjo kožuhovino, sklonjen nad molitvenjakom v prvi desni klopi, je molil goreče, tiho, ne da bi premikal usten. Njegovo zelo nagubano obličje je izražalo mir in miloto brezstrastne sive starosti. Udrte ustnice so kazale, da so mu bili izpadli zobje. Vendar je bil častitljiv in lep njega izraziti obraz, oblažen s pokojno blagoto krotkih oči. Okoli usten mu je igral vdan nasmeh, ko je zrl na mašnika, svojega sodobnika, svojega edinega starega prijatelja med tem mladim, njemu že nekako tujim svetom... Hvalil je Boga, da mu je dal učakati siva leta zdravemu in zadovoljnemu; molil je, da bi dodelil Bog to veliko milost vsem dobrim vernikom. In močnejše so zasijali solnčni žarki skozi visoka okna, zaigrali nad

njegovo srebrnobelo glavo in nad rumenimi kodri komtesice Alijane ter sijajno okvirjali starosti sneg in mladosti zlato. Le včas, trenotkoma, je temna pega osenčila glavi najstarejšemu in najmlajšemu članu rodbine Ursini-Blagajeve: ob oknu je zdajzndaj zaplapolala v jutranji sapi dolga belomodrordeča zastava, viseča zunaj na najvišjem stolpu.

Zadaj so šepetali tuji pazeti med sabo. Snovali so zaroto proti Otokarju, ker jim je snoči zmešal vse čevlje, da so se davi prepirali in pretepali zanje, dočim se je mladi grešnik od veselja postavljal na glavo. Ukrenili so ga zatožiti pred velikim obedom, da bi bil tem huje kaznovan z mučnim postom.

Otokar je mirno stregel in cingljal pred oltarjem. Zdajci pa je močan pok pretresel zidovje, da so zašklepetala okna. Na grajskem ozidju so grmeli težki topovi v proslavo obiteljskega praznika. Vsi so dvignili glave; Alijana se je plaho privila k materi. Vzravnal se je tudi kimajoči vitez Anže Mačerol in prijel za bodalo; mislil je izprva, da je sovražnik napadel grad grofa Blagaja.

Ponehalo je pokanje in grmenje. Duhovnik je stopil od oltarja in obhajal starega grofa Felicijana in grofinjo Milo.

„Hinavka!“ si je mislila Salda in zaničljivo namrdnila ustne. „Lej, lej, kako se zna prilizovati staremu grofu in prodajati javno pobožnost!“

Po maši je spremljalo vsako plemkinjo po dvoje vitezov k zajtrku v prvo nadstropje.

Ob stenah na hodniku so viseli na železnih kljukah meči, kopja, ščiti in samostreli gostov in njih hlapcev. Tla na mostovžih in stopnicah so bila pogrnjena z debelimi preprogami. Dame so po tedanjih malenkostno natančnih predpisih „moralitete“ in „temperancije“ nosile prsi in rame nagnjene jako nazaj, kakor bi hotele vsak čas pasti znak; levi palec je visel na plaščevi sponi ali vrvici, z dvema prstoma desnice pa so držale kvišku svoje plašče. Le Salda se ni brigala za taka pravila in je hodila, kakor se ji je ljubilo. Dolge vlečke omoženih plemenitašinj so nosili pazeti.

„Lepi ste in ponosni ko Junona,“ je ogovoril vitez Ahac Saldo in se priklonil nalašč prav globoko, ko je stopala mimo njega. „Jako nevarna mreža ste moškim očem.“

Frauensteinerjeva ga je komaj pogledala in se obrnila k svojemu levemu spremljevalcu, kakor ne bi bilo na svetu nobenega viteza Ahaca.

„Le čakaj, reva ošabna!“ se je gneval vitez Doljanski natihoma. „O prvi ugodni priliki ti prav dobro zabelim in zasolim tvojo prevzetnost!“

Stopili so v obednico. Ob stenah velike dvorane so bile na prenosnih stojalnih razpete opone, odičene s svilnatimi in zlatimi nitmi, s podobami ptičev in gozdnih živali in stiliziranimi ornamentami. Dolge, nizke mize so pokrivali belosvileni vezeni prti, segajoči do tal; na njih je stalo najfinejše namizno orodje in polno okusnih jedil, kakor vojenine, gnjati, cvrtnjakov, presnega masla, skute, sira, pogač in kruha v obliki možičkov in ženic, jelenčkov in turrov, konjičkov in medvedkov. V velikih vodnih vedricah se je hladila zlahna malvazija.

Grofinja Mila je privedla Alijano, da bi prva čestitala svojemu staremu očetu. Mala komtesa je čutila, kako jo osvaja plašljivost. Ni se ganila in nemo je stala pred godovnikom. Vsa zardela je zadrhtala in boječe gledala na svoj šopek, ovit z belim trakom. Znala je svojo čestitko prav dobro naizust, toda begala jo je izredna obilica oči, ki jih je čutila uprte vase. Kar ni se drznila izpregovoriti pričo toliko tujcev in najrajša bi se bila skrila za mamico.

„Ali znajo mučiti otroke!“ je natihoma umoval vitez Ahac. „Oh, tudi mene so tako trpinčili svoje dni. Nakodrali so mi lase, da sem bil tak kakor pobeljen zamorček iz jutrove dežele. In producirati sem se moral celo z verzi, zaradi katerih sem bil neusmiljeno šeškan bogve kolikokrat, preden sem jih znal dodobra. To je kaj neumna in tudi žalostna komedija!“

„No, lepo se prikloni in čestitaj!“ je šepetala mati, sklonjena k hčerki, in jo nežno pogladila po laseh.

Stari oče je videl hudo zadrego male vnukinje. Nasmehnil se ji je prijazno in jo pogledal ljubo. To je ohrabilo dekletce. Poljubila je starčku velo roko, mu podala šopek in zaklicala na glas: „Bog nebeški nam ohrani še mnogo mnogo let našega preljubega starega očeta zdravega in veselega! Vivat grof Felicijan Blagaj!“

„Vivat grof Felicijan Blagaj!“ je orilo po dvorani, ko je umolknil čisti, jasni glasek Alijanin.

Stari grof se je počasi sklonil k vnukinji in jo poljubil na čelo, rekoč: „Angel varuh te čuvaj na vsaki tvoji poti!“

Vsi so čestitali z manj ali bolj izbranimi frazami; slavljenec jih je zahvalil z mirnim, polnim glasom starih, še vedno krepkih mož.

Pažeti so prinesli gostom po starem običaju vode in brisaljk za umivanje. Tiho je bilo pri zajtrku. Slišalo se je skoraj le zvonko

žvenketanje srebrnih skled in kozarcev in ropot jedilnega orodja. Pažeti so donesli ovčje juhe.

Čudoma se je čudil vitez Ahac, ko je videl, da ne pijo grof Krupski, baron Jurišič in nekateri drugi vina, ampak mleko.

„To je pa vendar več kakor narobe!“ je modroval sam zase. „Kravje mleko pijo, ko je toliko božje kapljice na ponudbo! Tako si mora človek pokvariti tudi najstanovitnejšo žejo. Bog daj norcem pamet!“

Po zajtrku so pažeti zopet prinesli vode in oterač; nato so se naglo dvignili vsi, ki so se nameravali udeležiti sokolovanja.

Satura.

Spisal L. Pintar.

— naš bratec Andrej!

Zelo primeren je v znani Prešernovi elegiji na Smoleta ta ogovor, ker tako živo spominja na tiste vesele — jasne odkritosrčnosti in mladeniške brezskrbnosti prekipevajoče — simpozije, ki so jih zbrani prijatelji obhajali čestokrat med seboj, ko je bil pokojni tovariš Andrej še v njihovi sredi. Tudi zdaj ob četrti obletnici prijateljeve smrti se vmisli pesnik v veselo družbo odkritosrčnih vinskih bratcev, kakor da je ranjki Andrej v duhu med njimi. Zlato vince se jim smeja v kozarcih, oni pa v veselih razgovorih posvečujejo svoj simpozijon njegovemu spominu, pijejo razvedrilni trtni sok v spomin pokojnikovih veselih in žalostnih dni, — veselih, ko je še zdrav in neugnan veseljak v tretjem desetletju svoje dobe užival brezskrbno prostost, — žalostnih, ko je po povratku iz tujine v svojem četrtem desetletju bolehav ob neprijetnih spominih na nekdanje lepše udobnosti moral zadovoljiti se z obrestmi za sina Rudolfa naložene glavnice. Tako šumno, veselo in razkošno po vrnitvi v domovino seveda ni moglo več iti, toda nekdanji humor in stara odkritosrčnost se mu vendar tudi sedaj nista skujala popolnoma. — Tudi v teh bolj žalostnih dneh je bil ohranil ranjki svoj prirojeni humor ter je iskal kakor Prešeren svoji nezadovoljnosti in notranji razdrapanosti ne zdravila, ampak tolažila in mamila tam, kjer vsaj za nekaj ur „vseh bolečin se pozabljuje pije“. Pesnik in njegov

prijatelj nista bila tiste vrste filistra, ki bi se ozkosrčno zgražala pred prijateljstvom z Bakhom-Lyajem, ki

srcé razjasni in oko,
ki utopi
vse skrbi,
v potrtih prsih up budi —

bila sta marveč iz vrste tistih dobrih ljudi, ki žive in dadó bratu živeti, ki ne obsojajo, ampak odpuščajo, ki pri svojem humanitarizmu imajo vedno pred očmi neki vzvišeni smoter, svoj „sursum corda“ : pravičnosti in človekoljubnosti. Tako sta si bila prijatelja sorodna po mišljenju in čuvstvanju, žalibog da se to ni dalo skladati z realnim življenjem in po njem razpasenim egoizmom in oba sta zgodaj okusila sad spoznanja in strup življenja. Vse to nam pesnik z bridkim zdihovanjem slika v prelepi pesmi „Slovo od mladosti“, in prav tista otožnost je zazvenela tudi v tej elegiji, dve leti pozneje pa se je tista resigniranost v najplemenitejši navdušenosti povspela do znamenite zdravice:

„Nazadnje še, prijatli,
kozarce zase vzdignimo,
ki smo zato se zbratli,
ki dobro v srcu mislimo;
dókaj dni
naj živí
vsak, kar nas dobrih je ljudi!“

Ta „juste milieu“, ki nam prelepo odseva iz Prešernovih poezij, ki ne pozna zavisti, sovraštva, prepira, napuha in drugih bratomornih strastij, ta izrazuje svetovno naziranje obeh prijateljev. Ker se pa ta pravicoljubna umerjenost ne sklada z realnim življenjem, mora ta neskladnost roditi seveda nesrečnost in nezadovoljnost. — „Kje bratoljubja si videl oltarje?“ Nikjer! Samo pohlepnost po slavi in blagu se ti je režala nasproti in videl si, da čisto vest in dobro djanje svet zaničuje, da ne praša po modrosti, pravičnosti, učenosti, da čisla le to, kar um slepi z goljufijami, ležami, da se človeška vrednost meri le po denarju i. t. d. — gnusne razmere, ki morajo idealnemu človeku življenje pristuditi, in razumljivo je torej, da pri četrtri obletnici Smoletove smrti zbrani njegovi prijatelji in vinski bratci popevajo zdravice te vsebine, češ da pokojniki v grobu niso nesrečni, ker so prestali mukotrpní boj življenja. —

Deklica druž'ga moža je objela.

Znana je razvajenost vsakdanjega sveta, da se z največjo rado-vednostjo briga za tuje razmere, zlasti radovedno se zanima za bogate hčere in premožne sinove takozvanih dobrih t. j. po bogastvu slovečih hiš ter se rad poprašuje, ali ta ali oni bogatec misli na to ali ono bogatico ali lepotico, ali se bo napeljana snubitev izvršila ali razbila. Tudi Smole je bil kot bodoči dedič dokaj bogate hiše o svojem času predmet takega zanimanja. Navesti hočem iz Čopove korespondence nekaj mest, ki se dotikajo te točke. Gospa Benedičič sodi v nekem pismu: „Der H. Smolle wird noch nicht so bald heirathen, bis zu seiner Großjährigkeit gewiss nicht, damit er mehr ungehindert wählen kann; auch werden hier keine interessanten Heirathen geschlossen.“ To je ena predpusna kombinacija iz tiste dobe, ko se je Smole poskusil ženiti. Bolj zanimivo in bolj točno je seveda to, kar je Smole sam v tej zadevi poročal prijatelju Čopu v pismu z dne 24. februarja 1823. (Glej Zbornik Slov. Matice, VI, 177.) Dotični pasus iz Smoletovega pisma se glasi:

„Ko sva se z mojo materjo zglihala, tako sem potlej zanjo snubil. Ker mi niso hoteli koj obljubiti in so zmerom govorili, kakor da bi moral še ena dva leta kakor v spraševanje hoditi, da bi vidli, kakor so rekli, če bom stanoviten, in ker so še druge sitnosti &c počeli, tako sem jest zastopil, da mi je nečejo dati; ker pa vi dobro veste, kako sem jest štimán, kedar na ponižanje pride, in ker nimam potrpljenja, da bi se ljudje norca iz mene delali, tako smo vse raztrgali in jest sem odstopil. Kakor se mi zdi, jih že grozno greva, da mi je niso dali. Jest ino moje zadržanje njim je bilo všeč, kakor so mi rekli — pa zakaj mi je niso dali, tisto bog zastopi. — Kaj je to za en šum po mestu bil, si ne morete misliti, in na koliko črepinj so ljudje te glažarje razbili, je grozno; toliko so ljudje zabavljali, da se je ta kneška familija komaj upala se na cesto pokazati. Jezilo me je grozno, da se je ta reč tako čudno končala.“ — O isti zadevi je poročal Čopu tudi profesor Martinak 28. februarja 1823: „Ihr Freund Smole hat schriftlich um die Zeschkische geworben und wurde für diesmal mit dem Bedeuten abgewiesen zwei Jahre noch zu warten, damit man ihn besser kennen lerne. Er soll sie kurz und à la terdi Andrej beißend abgeschnalzt haben.“ —

Gospodična, na katero je bil snubec Smole pomislil, je bila Josefina Češkova, vrhovna kraljica ženske lepote v tedanji Ljubljani. Ker je bil njen oče steklar ali glažar t. j. trgovec s steklenim blagom,

so hudomušni Ljubljanci lepo in svoje lepote se zavedajočo njegovo hčer imenovali na kratko „stekleno [glažovnato] princezino“ (die gläserne Prinzessin) namesto „steklarjevo“ ali „glazarjevo“. Ta gospodična Fina Češkova se je pozneje poročila s Fidelijem Terpincem na Fužinah pod Ljubljano in je bila vrla gospodinja in skrbna odgojiteljica Terpinčeve hčere, poznejše Baumgartnerice. Tavčar v povesti „Izza kongresa“ sodi, da bi bila Fina Češkova, če bi se bila zveza z Andrejem Smoletom posrečila, tudi na našem narodnem polju pustila druge sledove, nego jih je. — Morebiti! — Da se je ta zaroka med Smoletom in Češkovo gospodično tako čudno končala t. j. razdrla, je ostalo menda še dalj časa predmet govorjenja, kajti še zadnjega marca 1825 je pisala Benedičička Čopu: „Der Webers, Smolle, Kalister, alles ist, wie es war, keiner will heirathen, selbst die „gläserne Prinzessin“ ist das, was sie war“. —

Trešč'la v bogastvo nesreče je strela.

Podrta zaroka je seveda na Smoleta neugodno vplivala, vsaj sam pravi „jezilo me je grozno“. Dokaj veseljaško in razsipno je sicer živel že prej, še bolj pa je začel poslej, da bi s tem potolažil in zadušil svojo nejevoljo. Mazek piše Čopu 3. januarja 1827: „Den Smole und Weber kenne ich wohl, ersterer lebt sehr lustig, wie du weißt, letzterer läßt sich Dir schönstens empfehlen und er wird Dir nächstens schreiben“. Še jasneje pa se pokaže iz Benedičičkinih pisem, kako je poganjal Andrej kot eden prvih tedanje ljubljanske „jeunesse dorée“. Tako piše 10. junija 1827: „Der Zhop wird heirathen die Tochter von dem reichen Rohos (Roks?), eine Anverwandte von dem Kaufmann Kos, sie wird von dem väterlichen Vermögen zehn tausend haben, von der Mutter hat sie auch etwas zu hoffen; vor kurzer Zeit war sie noch bäurisch, jetzt ist sie aber schon civil, bey dem Gownern lernet sie kochen, wohnen werden sie beim Pfandel, ich kenne sie aber nicht“. — 11. junija nadaljuje: „Gestern ist der Zhop verkündet zum erstenmal, er als Hüblers Sohn und sie als Großhändlers Tochter, von der Mutter bekommt sie fünf tausend. Bey dem Smolle ist keine Rede von einer Heirat, nur hört man, daß, was er auf seine Handlung arbeitet, er schon um dreißig tausend leichter ist, als er war. Pismo z dne 24. julija 1827 pravi v isti zadevi: „Den 18ten Juni war der Ehrentag von Zhop, wo die Braut zu Haus

ist. Der Smolle war Brautführer, der Zhop hat sich die Hobisten (Hautboisten?) beim Obrist ausgebeten, der Obrist hat ihm erlaubt dieselben die ganze Woche zu behalten, und wirklich kamen sie erst Mittwoch ganz benebelt zurück, den Donnerstag darauf gab der Smolle einen Schmaus, ich glaube auf der Schießstatt, nur der Extra-Wein hat 200 fl. gekostet — — in einigen vier Tagen darauf fuhr er und der Jurist Jereb mit nach Idria, wie der Postilion zurück kam, so sagt er der Mutter, daß der Herr gesagt hat, sie soll das thun, was er ihr gesagt hat, sie ließ sich sogleich mit 16 Tausend intabulieren, der Fleck nahm gleich den Kellerschlüssel, der Kanz wollte auch etwas davon tragen für seine acht Tausend, und so kommt das Gericht und hat die Spier (Sperre?) angelegt, das Faliment soll stark seyn, nur in Laibach ist gegen 40 Tausend, für anderwärtig weiß ich nicht. Die Mutter hat sich alles obligirt alles zu zahlen, was jetzt da ist, für das Spätere wird sie aber nichts wissen wollen, er wird schon wohl weit seyn, einen Pass hat er sich schon vor einem Jahr geben lassen, ich glaube, das war gut überlegt, und auch viel mitgenommen, und war stäts ein unruhiger Kopf. Schreiben Sie mir, ob Sie davon was gewusst haben“. Tudi tukaj vidimo staro resnico, da „dobre volje“ možno kolje — lahkomišno gospodarstvo ali samo nenadna nesreča ali oboje: — krida, obup, pobeg. Dogodek je napravil v Ljubljani veliko senzacija in tudi nektero zadrego. Še pred Benedičikinim pismom je bil Čopu to senzacionalno novico sporočil Mazi 9. julija 1827: „Dein Freund Smole ist krido geworden und verschwunden, man will wissen, dass er nach Amerika ist“. Tako daleč ravno ne, pač pa na Angleško, — kajti 21. avgusta 1827 je pisala Benedičička Čopu: „Der Smolle ist in London, er hat an den Jallen geschrieben und ihn für seinen Revisor ernannt, und wenn ein übriges Geld sein sollte, so soll man ihm schicken, der Jereb hat aber an die Mutter von Smolle geschrieben, ich glaube, daß beyde zusammen sind“.

Kdo pa je bil ta Jereb? Tavčar mu pravi v povesti „Izza kongresa“ Piškotov študent ali Piškotov Jurče (Lj. Zv. XXV, 455), ki je baje Smoletu pošteno pomagal denar zapravlјati. Ta absolvirani jurist Juri Jereb, naposled trgovski pomočnik, po letih Smoletov vrstnik, je bil tedaj v družbi z Andrejem pobegnili in politično-ekonomični magistrat c. kr. provincijalnega glavnega mesta Ljubljane ga je 7. novembra 1827 po štirimesečni neprijavljeni odsotnosti kot njegova okrajna gosposka z javnim razglasom [Edictal-Vorrufung]

kot neznano kje bivajočega pozval, da se ima v enem letu vrniti in se opravičiti, ker je brez gosposkine dovolitve odpotoval i. t. d. (Laib. Zeitg. str. 1993 med uradnimi razglasi.) —

Kdaj sta pobegnila Smole in Jereb iz Ljubljane? — Vprašanje je, ali je zgoraj omenjena Zhopova svatba trajala tri ali celih deset dni? Obrist mu je bil dovolil, da pridrži obojiste (piskače) cel teden, in res so prišli še le v sredo nekoliko omračeni domov. Zhop 10. VI, 14. VI in 17. VI na oklicih je praznoval svojo poroko v ponedeljek 18. junija in vpraša se, ali je bila svatba končana že prvo (20. VI) ali šele drugo sredo (27. VI) po poroki, oziroma: ali je Smole, ki je bil na njegovi svatbi drug ali tovariš (Brautführer), priredil svojo nadaljevalno pogostitev na strelišču v četrtek 21. VI. ali pa 28. VI., in če sta jo kake štiri dni po tisti pojedini odkurila z Jerebom iz Ljubljane, ali je bilo to v ponedeljek 25. junija ali še le 2. julija. — Na vsak način je bilo okoli sv. Petra in Pavla 1827, verjetnejša je druga hipoteza, da 2. ali 3. julija. Takoj dober teden po pobegu je ljubljansko deželno sodišče z ediktom z dne 11. julija 1827 razglasilo vsem prizadetim na znanje: „es sey von diesem Gerichte in die Eröffnung des Concurses über das gesammte im Lande Krain befindliche, bewegliche und unbewegliche Vermögen des flüchtig gewordenen hierortigen Handelsmannes und Spediteurs Andreas Smolle gewilligt worden“ — do 7. decembra 1827 je imel vsak upnik priglasiti svoje terjatve — zastopnik konkurzne mase je bil dr. Lorenc Eberl kot substitut dr. Antona Lindnerja, upravitelj mase pa Benedikt Fleck — rok za volitev novega ali za potrditev že postavljenega upravitelja in za izvolitev odbora upnikov se je določil na 10. decembra 1827 — javna dražba za prodajo njegovih hiš, cenjenih na 24.530 fl. z dvorišči in vrtovi vred je bila napovedana na 23. junija (oz. 21. julija) 1828. — V šematismu za l. 1827 str. 202 je naveden kot Posthalter beim k. k. Poststallamt še Andrej Smole, stanujoč v kapucinskem predmestju št. 4, v naslednjih šematismih pa že njegov brat Miha. —

Kdaj se je pa Smole zopet vrnil iz tujine, tudi ne moremo prav točno dognati. Leta 1833 je bil gotovo že zopet v Ljubljani, ker ga vidimo kot višjega mojstra strelcev (Oberschützenmeister) v odboru strelskega društva. Pa tudi leta 1832 je bil bržkone že doma. Prešeren je pisal 20. februarja 1832 iz Celovca v postskriptu: „Mein Name ist bei meinen Originalgedichten ganz zu drucken; die populares erscheinen aber Smoletisch“. (cf. Lj. Zv. VIII, 572.). Seveda to še ni strikten dokaz, da je Smole zopet doma, kajti nabranih

narodnih pesmi gotovo ni nosil po svetu s seboj, ampak jih je bil morda že prej izročil Prešernu za prireditve. — —

Okoli leta 1834, tako približno, je potem kupil Smole pod Gorjanci v občini Orehovica blizu izvira Kupčine graščino Prežek, — s tem nazaj izposojenim imenom je namreč ta graščina zabeležena v sedanjem leksikonu občin, toda Valvasor (XI, 454) jo je še imenoval Preißeckh, in der Landsprach Presek. Tukaj v Gorjancih je v čistem gorskem zraku živel poslej ob poletnih mesecih in večkrat sta bila tukaj njegova gosta dr. Prešeren in grof A. Auersperg (Anastasius Grün) — mimogrede tudi Vraz. (Primeri Vrazova Dëla V, 200 in Letopis Slov. Mat. 1875, str. 171). Ker je po pričevanju graščinskega oskrbnika Petriča bil Smole malo gospodaren in vrhu tega, kakor znano, slabega zdravja, tedaj je lahko razumljivo, da je imel s tem svojim posestvom preveč skrbi in jeze, da se je naposled naveličal svojega graščastva in je poskusil zaradi mirnega življenja graščino prodati. Toda tudi pri prodaji je imel smolo, kajti prodal je posestvo nekemu pretkanemu Samoborčanu Klesiću — menda na upanje, vsaj toži o kupcu svojega posestva „ich habe das Unglück gehabt, eine Erzcanaglie zum Käufer zu bekommen, mit dem ich nun nichts als Verdruß und Intriguen habe; sogar um die Interessen muß ich ihn klagen.“ — Torej tudi tukaj je tresčila strela nesreče. —

* * *

Videl si Nemško, Francosko, Britansko . . .

Sveta je bil v svoji mladosti že pred pobegom Smole mnogo prepotoval. Ze v prvem pismu (Zbornik Slov. Mat. VI, 175) pripoveduje, da je hodil tri mesece po opravih okrog po Hrvaškem, Slavonskem, Syrmskem, po Bački in Banatu blizu do Erdeljskega, okoli Belgrada se je dvakrat peljal, noter pa ni smel — in ko se je hotel vrniti domov, ga je v Temešvaru mrzlica položila na bolniško posteljo, da je moral dobrih pet mesecev ostati v tujini. Drugikrat ga vidimo v Trstu in Benetkah (l. c. 176), in če se mu posreči nakup velike graščine Ernsdorf, potem namerava priti po Čopa, da se podasta skupaj na rajžo, da se kaj naučita po svetu (l. c. 177). Kaj je vse prepotoval pobegnivši kot falitnik iz Ljubljane, nam od drugod ni znano, razun iz 6. kitice te Prešernove elegije. — Ravno to pa, da je Smole prepotoval deloma po opravih, deloma iz ukaželnosti toliko tujega sveta in obiskal toliko velikih mest in tujih deželá, je dalo Stanku Vrazu povod, da ga v nekem

pismu do Prešerna imenuje „Anacharsis slovenicus“. (Letopis Slov. Matice 1875, pag. 169), kajti tudi ta redki odličnjak med barbarskimi Skyti, namreč Anacharsis, je iz ukaželjnosti mnogo potoval po grških pokrajinah, da bi se seznanil z višjo grško omiko. —

* * *

O verzu „Mogla umreti ni stara Sibila“ ne mislim še enkrat razpravljati, vsaj sta o njem že govorila Valentin Kermavner v Zvonu 1882 (II, 696.) in dr. Jos. Lesar v Dom in svetu 1892 (V, 416 in 467.). Paralela med Sibilo in Smoletom je pa jasna. Erytrejska Sibila, iz svoje domovine preseljena na južnoitalska tla, je v Kumah med neugasnim hrepenenjem po prvotni domovini živela svoje dolge dneve, da se je že vsega naveličala in si sama želela smrti, dasi jej je bil Apolo usodil toliko dni življenja, kolikor je bilo peska na obrežju njene domovine, usodil s pogojem, da se za vedno odpove rodni zemlji. V njenem domotožju se ji je vendar na zadnje izpolnila želja, da je dobila s prstjo domače grude zapečateni pismo in s tem mirno smrt, tako si tudi ti Andrej, v domači ljubljeni zemlji našel svoj pokoj pod rahlo groba odejo. Nisi je videl v slavi sloveče te ljubljene slovenske zemlje, kar je sicer bila najiskrenejša tvoja želja, a našel si vsaj grob v sladkem njenem krilu.

R. Peterlin-Petruška:

Dve hišici.

Vidiš onkraj ribnika,
kraj zelenega brega
zala stoji hišica,
bela ko iz snega.

A pod ono vznak leži
druga njej enaka,
ko da v vodi se hladi
od jutra do mraka.

Bela hiša, ki stoji,
last je gospodarja;
tam z otroci cele dni
se Petruška vkvarja.

Ta je moja, ki leži,
v njej spe moje sanje,
dokler v mraku se noči
spet ne spomnim nanje.

F. Milčinski:

Nazori mlade Brede.

Breda je stara pet dni in tehta tri kile šestdeset dek.

Ko je prihajala med nas, je na licu mesta zbrano ženstvo poslalo klic v svet: Fant je! Toda klic je bil prenagljen. Opiral se je zgolj na obliko in velikost glave. Saj vobče je res, da je moška glava čisto nekaj drugega nego ženska, toda to pot je nadaljnji razvoj stvari opazujočim očem razgrnil dejstvo, da h glavi ni spadal pričakovani deček, ampak deklica. Pa to ji nikakor ne bodi štetu v greh, saj jo imamo radi.

Glas ima dober: močen alt. Melodijo njenega vekanja vlada vseskozi motiv o suhih, težko naloženih lesenih kolih, če se pomikajo v breg. Ta motiv obdeluje mlada stvarica ali v kratkih, preprostitih skladbicah, kakršnih gre dvajset do petindvajset na en koncert, ali pa v dolgih oratorijih, ki trajajo brez konca in kraja in postaje občinstvo nestrpno in mu misli uhajajo v garderobo. Oratoriji so po mnenju večših žena vedno zunanje znamenje notranjega nereda. Jaz pa, ki mi glasba tudi ni čisto tuja, in sem osebno in na svoja ušesa čul in uspešno prestal dva oratorija, mislim, da hoče z oratoriji le samo sebe uspavati. Naj pa gode to ali ono, vsako svojo skladbo si živahno dirigira sama; sklence palček in kazalček obeh rok — kako majhno je vse to! — druge prste razprostre in potem si oberoč taktira okoli glave, da postane kar potna; ni ji treba obračati not, in lokal je premajhen za silo njenega glasu. Najrajša izvaja dve skladbi, ki jih že dodobra poznamo. Prva je: „Jutranji spev samokolnice“ in se pričinja: „E-è-è-è“, druga pa v velemodernem duhu zloženi oratorij „sv. Jokonda“; ta se intonira mižé, s štirioglatim gobčkom in doli zavihano spodnjo ustnico, in čim več ljudi čuti mala umetnica okrog sebe, tembolj se dere; pred prazno hišo ne koncertira rada.

Pravijo, da je meni podobna. Brez podlage ni ta trditev. Ne toliko zaradi obraza; kajti moj obraz je tak, da so mi podobni vsi novorojeni otroci, izvzemši morebiti zamorčke. Toda važnejša je druga okolnost. Svoj mičkani palček zna namreč naša ptičica v prvem členku nazaj zavihati prav tako kakor jaz; jaz ga zaviham nazaj noter v pravi kot, da bi lahko nanj sedla kaka kraljična. To je posebna starodedna sposobnost naše rodbine. Žena ga ne skrivi nazaj niti za

las in noben njenih svojcev, dasi so zelo častivredni ljudje. Nazaj zapognjeni palec je odlična plemenska posebnost in ponos mojega rodu in moje malo dekelce jo ima po meni. In pa jamico ima v bradi prav kakor jaz, deveto lepoto, kakor se imenuje; ostalih osem nimava . . .

Nečesa pa gotovo ni podedovala po meni: Jaz nimam in nikdar nisem imel brezobrazne navade, da bi pri pijači zaspal kakor ona. So na svetu ljudje te vrste, da zaspe pri pijači, to dobro vem. Moj prijatelj, sodnik Jernej — pred tremi leti je umrl za jetrami — je že bil tak, da je rad zadremal pri pijači kar za mizo, sredi vesele družbe. Ni ga motilo ne petje, ne trkanje s kozarci; čez eno uro ali poldrugo se je zopet zbudil in si naročil še pol litra. Toda jaz nimam te navade, moja žena celo ne, tudi naju obeh rodbinska zgodovina ne pomni kaj enakega; ta lastnost mora biti pač izvirna posebnost mlade Brede.

Ime ji je torej Breda. Mlada Breda — lepo ime! Pa bi ji bilo lahko ime tudi Veka, Sreba ali Nemira, sama resnična staroslovenska imena, in nekaj značaja tiči v njih, toda izvedel sem jih prepozno.

Mlada Breda ljubi neomejeno prostost. Obleko vpoštevata le, vkolikor jo greje, sicer jo sovraži. Da zakone boljšega družabnega tona temeljito prezira, ni vredno posebej poudarjati. Bolj nerodno se mi zdi, da tudi cesarskih zakonov in veljavnih ukazov javnih oblastev nima kar nič v čislih; policijska ura n. pr. ji je deveta briga, kadar je pri pijači. O, jaz nisem tak!

Njen besedni zaklad res ni tak, da bi ga imenovali bogatega. Naravnost povedano: govoriti ne zna še nič. Vendar pa njen glasek, njen vedno izpreminjajoč se obrazek in njene nemirne ročice razodevajo poznavalcu dovolj jasno, kako stališče zavzema mlada Breda vobče, tako v velikih potezah, napram raznim pojavom tega sveta. Zdaj miži, zdaj kriči, zdaj z rokama maha okoli debele glavice ali ju stiska pred nosom, kakor da kaže osle. Kako prečudno se zna kremžiti, ko ne skremži samo lica, ampak kar celo telesce od svilnatega temena do palcev na nožicah. Včasih zopet prijazno pogleda in čeprav pomoli jeziček, ne misli tako hudo.

Najprvo se ji je treba seveda privaditi, potem se jo že razume. Skraja se vsak lahko zmoti; še meni se je pripetila zmota. Bilo je tako. Mlada Breda je menda bolj po srečnem naključju kakor namenoma ujela svoj lastni palček v usteca. Pričela je slastno cmokati; pa ko je cmokala, bolj in bolj se ji je kremžilo lice, slednjič je

potegnila palček iz ust in pričela neusmiljeno kričati po motivu rodih samokolnic.

Rekel sem: „Znamenja kažejo, da se Bredi hoče po pipi tobaka. Toda Breda je otrok! Otrok je neumen, ne ve, kaj hoče. Moderna veda odločno brani, da bi novorojenčki kadili iz pipe. Za takega otročaja, sem rekel, je zemlja in ne pipa. Predlagam torej, da se njena zahteva zavrne“. Planili so čez mene, da ni Breda neumna, ampak kdo drugi... Saj priznavam brez ovinkov: Kakor se je pokazalo, Breda res ni zahtevala pipe — toda zmotil bi se bil tudi kdo drugi.

Pomenek s tremi kilami človeštva in nekaj čez ni tako preprost. N. pr.: S svojim prstom se dotakneš dlani mlade Brede, enkrat se ti oprime prsta s svojimi prstki, drugič ga ogorčena in z godbo odrine. Ali pa če miži, z vsem drezanjem je včasi ne pripraviš, da bi pogledala. Pogleda takrat, kadar se ji sami zljubi, in pogleda ali na obe očesi ali pa le na eno. Nekaj čudno zaničljivega tiči v njenem pogledu z enim samim očesom. Če bi mlađa Breda bila moški in če bi bil človek oficir, brez dvoboja ne bi ostal tak pogled! — Če ji kaj pripovedujem, pozorno posluša. Seveda pripovedovati ji je treba lepo, z donečim glasom in z vznesenimi modulacijami, kakor bi se pele litanije. Breda pa zija in kar požira glasove, dokler jih ni sita, potem pa ona prične. — Če jo kaka stvar dolgočasi, nič ne prikriva tega občutka, rokici stegne nad glavo, zazeva kakor žaba, nazadnje si pa še rutico zdrsa čez obraz in si nemara misli svoje.

Zdaj se z Bredo že precej dobro razumeva. Pet dni je šele stara, pa sva se o marsičem pomenila. In tako sem o tem in onem izvedel njene nazore, ki jih tukajle izročam učenemu svetu.

Ako ima rokici zaviti v povojček, veka; veka, kakor da ji je umreti. Brez prostih rok se ji življenje ne zdi vredno življenja. — Nasproti pa ji je čisto vseeno, ali se piše „Ljubljanski Grad“ ali „Ljubljanski grad“. — Prešernova muza je ni prav nič spravila iz ravnotežja, ko so jo mimo peljali h krstu. Bolj pohujšljiva bi se ji nemara zdela, če bi bila zapeta do vratu in če bi ji okoli vratu visel na prsih Soxhletov aparat.

Ako jo ščiplje v trebuščku, ji je enako neprijetno, če jo ščiplje na liberalni ali na klerikalni podlagi. Strankarstvo v čisto človeških zadevah je smešno. Namreč njej se zdi smešno, ne meni, ker jaz vem, kaj je disciplina . . .

Z mamico se imata zelo radi. Po razlogih ju ne kaže vpraševati. Kdor bi vprašal, bojim se, še Breda bi ga pogledala kar z enim očesom in mu pokazala jeziček. Ljubezni do družine, tudi do širše družine, do naroda: kdor sam ne čuti te ljubezni, temu pač tudi razlogi ne pomagajo. Takih nazorov je namreč mlada Breda, ne jaz! Jaz sploh nimam nazorov. Za zanesljivega, zrelega človeka je disciplina; — kaj mu bodo nazori!

Do umetnosti razodeva mlada Breda počasi tudi že svoje stališče. Kretnje majhnih njenih ročic in njena pozornost na zvoke obetajo, da bo skoro godna za ropotuljico. Za Cankarjevo Nino pa nemara še ne bo tako kmalu zrela. In rad ali nerad, resnici na ljubo ne smem prikriti slutnje, da se bo poprej še veselila nad Krpanovo kobilu, predno dozori za Nino. Ali jo naj za to tepem, svojo nebogljeno ptičico? Potrpimo! Slednjič bo prikobacala tudi do Nine, počasi seveda in preko ropotuljice in Krpanove kobile. Vsak razvoj gre pač svojo pot, želodec ima svoje zakone, možgani imajo svoje; za kogar je mlečni riž, za tega niso ostrige . . .

Sicer pa, čemu naj toliko opravičujem nazore mlade Brede! Njeni so, nazori treh kil šestdesetih dek... Razvila se bo Breda in razvili se ji bodo nazori. Da je razvoj v pravem tiru, se že vidi, in to je poglobitna stvar. Pet dni je stara, pa ima že denar, naložen na obresti po štiri tričetrt od sto; prejela je že razglednico po pošti z napisom „Gospodični Bredi“, lastnica je hudo blagoslovljenega rožnega venca in svetinjske, oboje ji je podarila usmiljenka, dedci pa tudi že lazijo za njo, da bi jo zavarovali. Tako mislim, da bo že šlo. Šola in cerkev bosta storili svoje, naše visoko stoječe časopisje svoje in žena in jaz tudi ne bova križem držala rok. Združenim močem pa se gotovo posreči, da vzgojimo iz mlade Brede vrlo sodobnico zanesljivih, priznanih nazorov: Ljudi bo sodila po stranki, kateri pripadajo, knjige po tiskarni, kjer se tiskajo, koncerte po brkih pevovodje in težnje lačnih po razpoloženju sitih. Zakaj vzgoja je, ki naredi človeka!

Vojeslav Molè:

Epistola.

1.

Kaj ne, komedija je vedno ista?
Življenja knjiga — pisan karneval,
in naj jo kdo še tolikrat prelista,
še vsakdo s pepelnico je končal.

Še Golgato od gore Antikrista
deli dolinice le skupen val,
in naj je tvoja pot kot solza čista,
kraj nje je v noči v jarku greh že spal.

In vendar, vendar, drug moj, ni vseeno:
ker kdor ga prejme z dušo odcvetenjo,
pepel ga zamori kot gredo led;

a kdor je rože nosil skoz življenje
in skoz viharje živo hrepenenje,
mu iz pepela vzklije nov le cvet.

2.

A pravzaprav o tem ne govori,
kdor zdaj se hodi senčit pod vrhove,
zakaj — o tem na štiri le oči! —
odstavili smo stare zdaj bogove.

To bil pri nas je praznik tiste dni,
še lonce smo imeli čisto nove,
deset govornikov, dvanajst kadí,
na korzu vse okrašene vozove.

Da, da, prijatelj, konec je razmer,
ki vladale so kot drugod nikjer
in dobro ljudstvo in duhá težile.

Zdaj vendar rešeni tega smo vsi,
zdaj saj več misliti nam treba ni,
v to stranke so odseke izvolile.

3.

Sem že pri strankah, toda, drug, oprosti,
če danes o politiki molčim,
ker pač prevzvišene so nje skrivnosti,
da z uma mečem ti jih razložim.

Misterji nje kot davne so svetosti,
veruj, ker so absurd! Sicer na Krim
k Tatarjem pojdeš se učit kreposti,
če ne upogneš se in romaš v Rim.

Jaz si izberem prvo. Tam so kraji
prečudežni kot perzijske pravljice
in ni talarjev tam in ni sutan;

nad morjem zelenijo šumni gaji,
čez step smeji neba se sinje lice
in mož za pasom nosi jatagan.

4.

Posebnega pa novega ni nič,
literatura spi pravično spanje,
kot prej sameva še Parnasov grič
brez Muz, — sicer pa kdo se meni zanje?

Čuj, pridi kaj med mojih njiv bleščanje,
nad njimi poje nove vrste ptič,
in pa prinesi, prosim, iz Britanje
za novi voz moj s sabo nov mi bič.

Mesarji so si zvišali spet liste
in Ksaver je zašel med humoriste,
po vodi splaval je, moj up za njim.

A v Rovtah nov neznan ženij umira,
če poljski romar ga byronizira,
ti že še pravočasno sporočim.

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

4. Ko, kot, kakor in sorodni vezniki.

(Konec.)

Prašanje je le, zakaj se *kako* krči v *ko* (po srednji stopinji *ka o*). O slovenskem *ko* se da misliti, da zategadelj, ker se *a* prvega zloga asimilira povdarjenemu *o* drugega zloga, tako da smo najprej dobili obliko *ko*, kar je potem po haplogogiji skraćeno v *ko*, kakor kukati iz kukukati, kuruza iz kukuruza. Toda tako se ne da razlagati *o* besedice *ko* v jeziku ogrskih Hrvatov, kajkavcev in čakavcev, ker je tam povdarek na samoglasniku *a*. Vendar je, če ni bil *kako* prva besedica v stavku, mogel tudi v hrvaščini izgubiti naglas na prvem samoglasniku ali ga vsaj reducirati, n. pr. v zvezah *đakako*, *đtkako*, *ā kako* nē bi in pod. Tu se je torej tudi v hrvaščini *a* lahko priličil samoglasniku *o* v nastopnem zlogu in provzročil, da imamo tudi tam *ko*; dobrovniški *ko* je kajpada ločiti od *ko* čakavcev, kajkavcev in ogrskih Hrvatov, ker se tam vsak *ao* steza v *o*. Tam si moramo izpad soglasnika *k* razlagati tudi nekoliko drugači, namreč po disimilatorični elipsi kakor v grškem *κοινοῦρον* 'omara za čaše' iz *κοινοῦρον* ali *ἀγέρον* iz *ἀγέρον* od *ἄγω* 'vedem' (Brugmann KVG. str. 244); sklicevali bi se kajpada tudi lahko na *preo* iz *preko*: *preo* brda; toda pri tem je nastopila najbrž drugačna disimilacija in za njo elipsa: *prebo*-brda [prevo-brda] *preo*-brda. — Kaj nastane iz *kako*, **kao* pri nas, če *a* ohrani naglas, to bomo videli na koncu tega članka.

S tem sem zavrnil vse prigovore g. Milivoja Ivanova in Ternovca, da besedice *kot* Slovenci ne poznamo, da je ne poznajo drugi Slovani, da ji je nemogoče najti etimologijo in da je neblagoglasna. Reči mi je še nekaj besed o štajerskem *kakti*. Ivanov zatrjuje, da ima ta veznik samo pomen 'wie' in ne 'als'. Ta je prav tako bosa, kakor njegovi nazori, ki sem se zoper nje boril do zdaj. Dainko sam piše na strani 264. svoje slovnice „*kakti* als wie“ v tistem pomenu kakor „*kak* als wie“. V primeru Ivanovljem, ki ga navaja za *kakti* („delaj kakti drago“), *ti* pri *kakti* niti ni vezniški priveseček *-ti*, ampak dajavnik osebnega zaimka *ti* = *tebi*, torej „delaj, kakor ti je drago“. Več osebam bi v tem primeru Štajerec rekel „delajte

kak vam drago“; ves Ivanovljev primer je torej popolnoma ponesrečen. S tem seveda ne tajim, da bi Štajerci poleg *kak* iz *kako*, ki je relatičen in odgovarja našemu *kakor*, zlasti če stoji ali more stati v nadrejenem stavku *tako* (*tak*), ne rabili *kakti* v pomenih ‚als‘, ‚wie‘, ‚gleichsam als‘, in der Eigenschaft als‘. Tako piše Šerf v knjižici „Pad no zdig človeka“: ino ga (je) v paradižno srečo *kakti* v senco življenja postavil 13; ves toti kvar, *kakti* nesrečne posledke preloma no nepokornosti prvega človeka... občutim 16; Moja pregrešenja me *kakti* težka bremen težijo 16; kak bi ga nekda na kalvarski gori *kakti* hüdodelca mreti vidili 27; Jezušovo preobrazenje spominja tudi na naše prerobenje v kersti, *kakti* na pomoček k naši zdravji 31; kak je on altarski sakrament, sveto Rešno telo postavil, kerega bi se mi mogli uživati, *kakti* tretjega pomočka k naši zvrnanji od padnenja 51; in njemi *kakti* krali nebeškemi svojo čast skazalo 77; Jezuš je ali na dnešni den častivno v' Jeruzalem pohajal, *kakti* pravi občanski židovski kral no Mesiaš, *kakti* preladavec hüdobnosti sveta, hudiča, pekla no večne smrti naše duše 79 itd. itd.

Iz obilice navedenih primerov, ki sem jih „natrpal“, ne da bi spis razblinil in podaljšal, ampak da bi hkratu tudi pojasnil pomen, v katerem rabi narod ali ta ali oni pisatelj pri nas in Hrvatih obravnavane besedice, more pazljiv bravec razvideti, da se vezniki *kakor*, *kak*, *ko*, *kakti*, *kot* rabijo v pomenih ‚als‘, ‚wie‘, ‚gleichsam als‘, ‚in der Eigenschaft als‘ vsi popolnoma enako, kakor stavek nanese, razložek je samo ta, da tod imajo rajši to, drugod drugo obliko teh besedic. Ker so vse izrastle iz *kako*, je ta skladnost popolnoma umljiva, saj sad ne more pasti daleč od drevesa. Zategadelj nam je škodi za nepotreben ves trud, ki so si ga naši jezikoslovci naložili že v šestdesetih letih prejšnjega veka, ko so hoteli natančneje obrisati razlike teh v raznih krajih naše domovine domačih besed. Če rabi Notranjec *ko* in *kakor*, vzhodnji Gorenjec *kot* in *kakor* popolnoma v istem pomenu, je odveč, luščiti poseben pomen iz *ko* in *kot* itd. To velja že o poskusu Ivana Navratila v Slov. Glasniku 1864 (188—189) in pa o poskusu p. Ladislava Hrovata l. 1866 (184—185, 220—221). Prav je torej storil Janežič, da ni ločil v primerjavnih in v vzročnih veznikih *ko*, *kot*, *kakor*; storiti bi bil pak moral to glede štajerskega *kak* tudi pri časovnih (§ 426. b), primerjavnih (427. a) in vzročnih (§ 430. c) veznikih, seveda le v opomnji. Enako bi bil moral pri razmernih veznikih (§ 428. d) omeniti tudi *kot* in pa v opomnji *kakti* in *kak*.

Kakor Navratilovo in Hrovatovo je nepotrebno tudi razločevanje Tominšekovo v „Antibarbaru“, navedeno zgoraj na začetku tega članka; tam se mi tudi primer ‚bojim se te ko živega hudiča‘ itd. ne zdi izbran srečno. Vzemimo rajši drugega zanj. Po narodni rabi, razvidni iz zgoraj navedenih primerov, ni obenega razločka med temi stavki: ‚bojim se ga ko sovražnika‘, ‚bojim se ga kot sovražnika‘, ‚bojim se ga kakor sovražnika‘, ‚bojim se ga kak sovražnika‘ in ‚bojim se ga kakti sovražnika‘. Razločka ni, ker pomenjajo v tej zvezi vsi ti vezniki ‚ich fürchte ihn als einen Menschen der mir feindlich ist‘ ali pa ‚ich fürchte ihn, da er mir feindlich ist‘, oboje pa je isto: vsi ti vezniki so lahko primerjavni ali pa vzročni. Saj vendar ni treba, da bi imela ista besedica vedno le isti in en sam edini pomen. Nimamo li tudi sicer veznikov, ki imajo več pomenov, n. pr. posledični, namerni, pogojni in dopustni *da*? Edino za pogojni *ko* bi bilo po zgodovini jezika pisati pravzaprav *ke* (*kebi*), ker to ni iz *kako*, tudi ne iz *ako* ampak iz *kwgda by*, čsl. *kedby*, hrv. *kadbi* (prim. Škrabec v Cvetju VI. 11); vendar je *ko* začel tudi tukaj spodrivati starejši *ke* že dolgo let sem, tako da bo *ko* najbrž naposled zmagal.

Nekaj popolnoma drugačnega, kakor to, kar smo obravnavali dozdaj, je vprašanje, moramo li res sloveniti *vsaki* nemški ‚als‘, zlasti kadar veže kako apozicijo ali povedno izjavo. Tedaj moramo, najsi pišemo slovenski ali latinski, preiskati najprej, je-li z besedico pritaknjeni pristavek resnično dejanstvo (faktor) in realno svojstvo, ali pak le nekaj vmišljenega, predstavljenega, primerjavnega. Samo v prvem primeru ga ne smemo sloveniti, v drugem pač. Dalje je paziti, v katerem razmerju je z besedico ‚als‘ pritaknjeni pojasnilni pristavek do osebka ali povedka. Ako imamo pred sabo stavek ‚Ich erinnere mich als fünfjähriger Knabe vom Baume gefallen zu sein‘, vidim, da je pristavek ‚als fünfjähriger Knabe‘ pravi faktum, realno svojstvo, ‚ko sem imel pet let‘. Ta pristavek spada dalje k osebku ‚ich‘; v tem primeru ne bomo prelagali *als* in zategadelj rekli ‚spominjam se, da sem petleten deček pal z drevesa‘; z ‚als‘ priklopljeni pristavek osebkov sestoji tukaj iz dveh besed: iz pridevnika in samostavnika. Nekoliko drugačna je stvar, če je ta pristavek samo gol samostalni, kakor v stavku ‚Alexander schlug als Jüngling die Griechen bei Chaironeia‘; tu ne bomo izlahka rekli ‚Aleksander je mladenič pobil Grke pri Hajroneji‘, pač pa če pristopi besedica *še* ali *že* k besedi ‚mladenič‘. Brez nje pa bi rabili *ko* ali *kot* (*kakor* je bolj vezan na nadredja, v katerih stoji pred njim *tako*), ali pa bi

opisali stavek drugači, n. pr. da bi namestu samostalnika rabili pridevnik 'mlad'. Če pa pristavek z *als* pojasnjuje povedek, ga moramo, kadar je realno svojstvo, prelagati brez tega *als*, naj si bo iz več besed ali pa le in enega samostalnika. Torej piše Ivanov prav: 'Kukovič je prišel v Zagreb revež', in enako je prav 'vojvoda se je vrnil zmagovavec'. 'Als Freund rate ich dir' moramo sloveniti ali s 'ko (kot) prijatelj ti svetujem' ali pa si pomagati drugači: 'Jaz, tvoj prijatelj ti svetujem', ali 'ker sem ti prijatelj, ti svetujem'. Pogostoma ima namreč tak pristavek z *als* vzročni ali pogojni (ne 'istovetni ali identifikalni' pomen, kakor se izraža Tomišek); tedaj ga je najbolje spremeniti v popoln postranski stavek, ki se začneja s *ker*, *ki*: 'ich als Vater muß für die Erziehung meiner Söhne sorgen', ki sem njih oče, moram skrbeti za sinov vzgojo.' V takem pomenu pak smemo rabiti tudi samo *ko*, *kot*: ko prijatelj ti svetujem, ko zavezniki Čehov so glasovali Slovenci zoper nasvet. Prekmurščina rabi v takem pomenu tudi particip bodôči (prim. stsl. sy, g. ѿv). — S *ko* ali *kakor* ali *kot* je sloveniti *als* tudi v pomenu 'nach Art und Weise', 'in der Eigenschaft als': Turki niso ravnali *ko* (*kot*, *k a k o r*) zmagovavci, ampak *ko* (*k o t*, *k a k o r*) razbojniki. — Nemški *als* v naštevanju v pomenu 'zum Beispiele' slovenimo prav tako s *kot*, *kakor*: Mnoge ptice, *k a k o r* (*k o t*, pa tudi *ko*) gosi, race, ote znajo plavati. *Ko* se mi zdi v tej zvezi manj rabljen od veznikov *kakor* in *kot*, katerima se lahko pristavlja še verbum substantivum *so* (sunt): *k a k o r s o*, *k o t s o*. — V pomenu 'anstatt, für, in der Bedeutung' slovenimo *als* s predlogom *za*: 'das wurde als Wunder betrachtet', to so šteli za čudež, imeli za čudež'; 'Judi so šteli za bogove'; 'ich war bei ihm zehn Jahre als Schreiber in Condition', bil sem pri njem deset let za pisarja'. V pomenu 'zu, unter' slovenimo *als* s predlogom *v*, *med*: 'Das wirst du mir nicht als Fehler ansehen', tega mi ne boš štel v greh, med napake', kakor ravno nanese pomen.

Zgoraj smo videli, kaj nastane iz *kako*, če izgubi samoglasnik *a* naglas, ki ga je imel prvotno, ko se je povdarjalo *kāko*. Imamo pak tudi nekaj primerov, ko *a* ohrani povdarek na starem mestu. Tudi tedaj se je vsled disimilarne elipse izgubil *kāko* drugi *k* in po kontrakcijskih zakonih je moral v zvezi *kao* zmagati *a*; iz *kao* je moralo nastati *kā*. Ta veznik se rabi za glagoli sentiendi in declarandi na Štajerskem in vzhodu, pa tudi med Benečani v terskem narečju: Meni se pa trdno zdi, ka je moj ljubi najnapre; či bi vam rada, ka ste mi moja mati (Maretič, Rad 91, 33). Posebno rad pri-

stopa k njemu prislovni *-j*: Ona reče, kaj je pojela; da je njemu žal bilo kaj je ljudi storil; znam, kaj mi nikar ne pomoreš, naglali su gosponu, da je rekal, kaj bude 'su kuruzu zružil. Beseda služi tudi kavzalnosti: coprnica je konja v štali zlo narezala, ka (ker) se je ne bolje skria; jako je žalosten bia, ka ne ima; pa še tudi žalostna bila, kaj takšnga brata 'mata. Peter je bia čemeran, kaj je moga dati (Maretič, Rad 91, 42); temu kavzalnemu *kaj* se prideva tudi *-ti*: *kajti*: veda je dobro, kajti je čia; kajti jaz mam grade tri. Čudno je, da imamo ta *ka (kaj)* iz *kako* tudi v poljskih in lužiških narečjih: *ka j* bi ja był królem! (kako bi bil jaz kralj); wón je pobožny *ka j* kocor pola twaroħa (kakor mačka pri siru). Da ta pomen (deklarativen in kavzalen) ne more biti prvoten, ampak le vprašalen, to je gotovo. Tudi da je *-j* pritaknjen šele pozneje, je nedvomljivo, ker se govori še na mnogih krajih *ka za kaj*, kakor se govori tudi *ko za koj* v Prekmurcih, Rezijanih, drugih Benečanih in v soški dolini. Če pa ima *ka* vprašalni pomen, potem naš *kaj*, 'quid' ni nič drugega kakor okrnjeni *kako*. Da je tako, to razvidimo najbolj, če poslušamo kmeta, kako vprašuje brez glagola; on rabi rajši od besedice *kaj* še danes *kako*, in to gotovo ni nerodno spakovanje, ker vidimo, da dela isto Nemec (*wie* namesto *was*) in Italijan (*come* namesto *che*); tak stavek je povsod eliptičen = *ka ko* si rekel? *ka ko* misliš? Tudi relativni *kar* dokazuje popolnoma isto. V krajih, kjer se relativ ne izraža s priveskoma *-že* imamo le *ka, kaj*: ona najde škrača, *ka* je na ponjavi peneze šušio. Tukaj ima *ka* popolnoma pomen *kako*. Naravnost primerjaven, t. j. v pomenu 'kakor' je *kaj* pri kajkavcih: došlo ih je *kaj* listja i trave, mlad *kaj* i kaplja, bled je *kaj* i canjek (Kristianović, Anhang 142, 147, 162). Vse to ne more biti nič drugega kakor skrčeni *kako*. Resnico tega bo še lažje spoznati iz nekkih zvez, ki jih nahajamo v J. Baudouina de Courtenay „Materijalyh“ (II. 25) v tekstih, zapisanih v terskem narečju na Benečanskem. Tam beremo: Tlè stojéc tò-ne-stóri jédnega akwišta, zajki te še málo fortúne tòw-bláze; tò-ma-diélatò tà-na-béštja, a réndite te málo (Tulé stojéc [če človek tukaj = domá ostane], to ne stori [pridobi] obenega zaslužka, za *ka j* ko to je še [le] malo sreče [tam] v blagu [= ker je le malo sreče z živino]; [to] on mora délati tako ko ena žival, a prihodka, tega je malo). Tu vidimo, da je tako ko ena skrčeno v *tà na* in sicer je najprej iz *tako - ko - ena* nastalo *takokoana*, iz tega *takoana*, dalje *takana*, *taana* in naposled *tàna*. Če torej iz *tako*, oziroma *tako ko* nastane *ta*, smemo isto pričakovati od *kako*, ki se tam povdarja *káko*.

Drugič nam kaže izpad soglasnika *k* zveza *zajki* iz *za - kaj - kò*: *zakaj > zaaj > zaj*. Ta razlaga našega *ka*, *kaj*, ki jo je nastavil, pa premalo obrazložil Jagić (v Archivu VII. 84), torej pomembno in oblikovno popolnoma odgovarja pogojem, ki jih smemo staviti na dobro razlago, v tem ko tega ne moremo reči o Škrabčevi *ka* iz **čka*, **čvga*. Zlasti je primerjati tudi slov. *odkar* s srbsko-hrvaškim *odkako*: „Odkako je svet postanu“ z našim „Odkar je svet postal.“

Mnogorabljen besedica *kako* se je torej pri nas tako mnogotero razplodila, kakor redko katera druga. Na eni strani imamo: *kako*, *kak*, *kakor*, *kaker*, *kakti* in *ka*, *kaj*, *kar*, *kajti*, *nikar*, *nikar*, *nikarti*, — na drugi strani pa *kakó*, *koko* (*koku*), *kokor* (*koker*, *kokur*) in *ko*, *koj*, *kor*, *kot*.

Milan Pugelj:

Diurnist Krakar.

I.

Peter Krakar, suhljat možiček špičaste brade, je živel od tega, da je pisal neukim ljudem pisma v zlata in bogastva polno Ameriko. Zaslužil je od vsakega groš. Včasih je nabral toliko, da je plačal stanarino, hrano in tudi vina si je privoščil. Kupoval je istrijanca, ki ga je točil oštir Slepč onstran ceste.

Stanoval je skupaj s čevljarjem Suhinom pri vdovi Kostrelki. Njuna izba je bila nižje kakor cesta, in zato se je hodilo vanjo navzdol po stopnicah. Ena vrata so držala na pot, kakor je to navada pri prodajalnah, druga v vežo, kjer je stala dolga miza, za katero je uradoval ob nedeljah Peter Krakar.

Gospodinja je bila stara, nerodna in grda, a hči Julka je bila lepa, kakor bi ne bila njena hči. Krakar je o njej mislil: „Bogme, taka bi bila za ženo, taka, bogme!“ —

Neko pomlad, ko se je zjutraj danilo in sta ležala čevljar Šimon in Krakar vsak na svojih vrečah, odprto okno nad njima pa je vdihavalo pomladansko svežost, je rekel Krakar prijatelju: „Kako misliš o Julki?“ —

„Pa dobro!“ — je odgovoril Šimon in dodal: „Kar tudi od tebe pričakujem. Če si pa slabega mnjenja o njej, vstanem takoj in ti populim vse kocine, kar jih šteje tvoja kozja brada!“ —

„He-he!“ se je zasmejal Krakar. „Bož naj stegne svojo šibo do tvojih pleč, pa šik! po tebi! Nagajaš mi! Meni je gotovo Julka bolj po volji kakor je tebi!“

„Pa kako bi ti to vedel, draga nakaza!“ — se je razvnel Šimon. „Molči mi o tem, če me pa ne ubogaš, bom vstal in zmetal vate vsa kopita, kar jih premore kot.“

Krakar je dolgo molčal in po odmoru rekel: „Takole živimo skupaj vdova, Julka, ti in jaz in ker že živimo pod isto streho bi bilo pač vseeno, če bi se Julka kar na domu poročila. Skupaj bi bili prej kakor slej. Jaz bom pa vprašal.“

Šimon je še dolgo molčal in mislil; a naenkrat se je pričel na ves glas krohotati: „Vprašaj, to je prava, tako se spodobi, bravo!“

Krakar je tisto pomlad res vprašal, a uspeh je bil tak, da ga je vdova ozmerjala in se mu Julka posmehovala. V hiši se ga je prijelo tudi ime — ženin. „Ženin gre“, sta govorili ženski, „ženin poje, ženin se je napil“ in se smejali.

To je bilo pred časom; zdaj, v zadnjem mesecu pa so se stvari zasukale Krakarju v prid. Zadnje tedne je pričel laziti po bližnjem mestu, zjutraj je odhajal, zvečer je prihajal, nekega večera pa prisopihal ves ponosen, kakor bi bil dosegel in napravil nekaj svetovnega. Šimnu je rekel: „Ali znaš napraviti čevlje za gospoda?“ —

Šimon se je dvignil na trinogem stolu in pogledal nedolžno kvišku in vprašal: „Za katerega gospoda?“

„Za tegale, ki stoji pred teboj!“ je moško pokazal Peter nase, Šimon pa je posegel naglo ob nogi do tal, zavihtel naenkrat jermen in zelo bi bil oplazil sostanovalca, da ni ta previdno in pravočasno odskočil. Ob steni stoječ pa je pokazal še enkrat na svoje ozke prsi in dejal: „Vedi, da sem postal pisar. Mestni odvetnik Miroslav Klepec me je sprejel v krog uradništva svoje odlične pisarne. Zapomni si to, kakor si bom tudi jaz zapomnil, da si me hotel ravnokar oplaziti z jermenom!“ —

Šimon je neverjetno pomajal z rameni, sključil se nazaj na stol in tolkel dalje po starem podplatu. Krakar pa je šel iz sobe in se pričel zunaj muzati mimo stare in grde vdove, ki je bila naglo sita njegove prisotnosti.

„Kje imate pa gospodično?“ je vprašal Peter.

„Kakšno gospodično?“ je vprašala vdova.

„Julko, no!“ — je odgovoril Krakar in se naslonil na kuhinjski podboj.

„Glej ga!“ — je jeknila ženska. „Z Julko se boš pa malo norčeval! Sebe poglej, kranjska suša!“

„Gledam se, gledam!“ — je odgovoril Peter. „Zato sem pa tudi tako zadovoljen. Veste kaj, šalo na stran, službo sem dobil v mestu. Odvetnik Miroslav Klepec me je vzel za pisarja!“

Starka ni verjela. Šele pozneje, ko se je na lastne oči prepričala, da pohaja Peter Klepec redno dan za dnem v doktorjevo pisarno, je verjela. Pričela ga je vikati in nazivati „gospod pisar“; kar ji je nekega dne popravil. Rekel je, da se imenuje službeno „diurnist“ in ga naj torej vsi nazivljejo — gospod diurnist. Tako se je zgodilo, in starka ga je še bolj spoštovala. Ime ji je bilo tuje in dozdevalo se ji je vsaj tako važno kakor profesor, inšpektor ali kontrolor.

Gospodu diurnistu se je zazdela izba, kjer je stanoval že dolgo let, nenadoma pretesna, zlasti še, ker je bival nemoteno pri njem čevljar Šimon, ki je zdaj še vedno ravno tako dišal po smoli in usnju kakor poprejšnje čase. Diurnistov nos pa se je bil privadil drugega duha in vonja, ki je dišal v pisarni po aktih, po finem šefovem parfumu in tudi po rožah, ki so vedno cvele in rastle v šefovi sobi. Čutil je, da je vsestransko napredoval, smolar Šimon pa je ostal pri svojem poklicu in duhu. Zazdel se je sam sebi mnogo višji nad njim in nekega dne je v tem oziru ž njim tudi govoril.

Rekel je: „Vidiš, Šimon, v zadnjem času sem se jaz odvadil čevljarskemu duhu. Če pomisliš, da pišem tik odprte sobe gospoda šefa, ki je vedno blagodehteče parfumiran, da je zrak po naših pisarnah najčistejši in najprijetnejši, boš to gotovo sam uvidel. Če že tako hočeš, duh po usnju bi še prenašal, duha po smoli pa nikakor več!“ —

Šimon se je na stoličku malo poravnal, ošvrknil s pogledom diurnista, nekoliko pomislil in naenkrat zakadil eno kopito z vso silo v nasprotno steno, drugo pa, ki ga je imel pri rokah, z vso silo ob tla ter siknil: „Kaj misliš, poškriveni birič, da bom podplate s slino pečatil na čevlje? Fej te bodi!“ —

Po teh besedah je vstal, oblekel naglo suknjič, odšel v gostilno in se vrnil šele pozno po noči, ves vrtoglav in naglas prepevajoč.

Diurnist pa je šel takoj po dogovoru h gospodinji, ki mu je obljubila ustreči v vseh željah. Stara vdova in njena hčerka sta se namreč v vedenju proti njemu popolnoma izpremenili.

Ko se je nekoč vračal diurnist po šesti uri iz službe in je po stari svoji navadi steval na drobno paličico po travi in rožah, ki so cvetele ob cesti, je slučajno zagledal temnordeč poljski nagelj, ga pobral in vtaknil na desni strani v gumbico. Julka, ki je stala na hišnem pragu, je takaj opazila nagelj, pokazala s prstom na diurnistove prsi in spregovorila prav razdraženo: „Tega vam je gotovo dala kaka lepa meščanka!“

„O — Bog obvari!“ — jo je hitro tolažil diurnist, vzel nagelj in ji ga ponudil, „Ob poti sem ga videl, pa sem se takoj spomnil na vas in ga utrgal. Tukaj — izvolite ga! Nagelj naglju!“

Julka pa vidno ni verovala besedam. Zmečkala je nagelj med prsti, vrgla ga na kameniti prag in ga pohodila. Nič ni rekla pri tem, tudi diurnist je molčal; v srcu pa je bil prav zadovoljen s takim dekletovim ravnanjem. Ljubosumna je, si je mislil, zato tako dela!

V soboto se je selil čevljar Šimon. Ves dan je rogovilil po hiši, iskal je in klet, češ da je prišel v tej vražji bajti ob vse svoje stvari, in ko je zvečer zadel na rame zadnjo culo, je oštel vse po vrsti.

II.

Peter Krakar je kazal in užival svoje diurnistovsko dostojanstvo samo onostran mestnih hiš. Ko pa je došel v mesto, se je poslužil najponižnejših korakov, umikal se je ljudem s trotoarja in pazil na ljudi svoje pisarne kakor prostak na oficirje. Kadar je zagledal kateregakoli izmed pisarjev, je snel klobuk že daleč pred njim, dvakrat trikrat gologlav pokimal, kakor da hoče s svojo uslužnostjo imponirati. Če je korakal njegov šef mimo, se je poklonil kakor pred najvišjim dostojanstvenikom.

Pisarna se je takorekoč z njim končala. On je bil v njej zadnji. Po zimi je prihajal zgodaj vanjo, kuril je peči in brisal prah, po leti je včasih pisal naslove na kuverte, večinoma pa je bil zaposlen leto in dan s tem, da je nosil listine v sodnijo in druge nazaj v pisarno in da je oddajal in prejemal na pošti pisma in tiskovine. Njegovo mesto je bilo v prvi sobi na levo pri pultu ob oknu. Na desno je imel svojo sobo šef, ki je bil debel in rdeč in je vedno težko in zasopljeno dihal. Na levi se je vrstilo dvoje pisaren, kjer so sedeli pisarji z rjavimi in belimi popirji obloženimi mizami. Kadar ni bilo šefa, so mu migali s prsti, požvižgavali in ga pošiljali v trafiko po tobak ali v gostilno preko ceste po pivo. Če je bil pa šef v svoji

sobi, takrat se je čulo samo listanje po aktih, škrtanje peres in enakomerno tikanje pisalnega stroja. Krakar je imel ob takih prilikah mir. Slonel je prav pogosto na svojem pultu, podpiral glavo in gledal skozi okno. Strmel je v vrt, misli pa so mu uhajale k Julki in sanjal je o lepi bodočnosti. Zlasti mu je prizadel dosti opravka prizor, ki se je vršil nedavno med njim in Julko.

Zgodilo pa se je bilo takole:

Vdova Kostrelka je prejela brzojav z doma svojega brata — z Gorenjskega nekje — da je nevarno obolel, pa da bi jo rad še zadnjikrat videl. Ta brat ni imel nič otrok, dasi je bil oženjen, posestvo njegovo pa je bilo zelo lepo in zategadelj se je sestra jako razvnela nad boleznijo in se nemudoma odpravila na vlak. Julko je objela, Petru pa je stisnila roko in dostavila: „Upam, da vam jo smem zaupati kakor sami sebi, gospod diurnist!“ In pisar je odgovoril vidno počaščen: „Prav tako, prav tako, kakor sami sebi!“ —

Julka je kuhala večerjo, diurnist je sedel ob beli mizi v veži, pa od časa do časa izprožil kako besedo in se spustil v pomenek, pri čemur ni deklet s svojo zgovornostjo nikoli zaostajalo. Vse je bilo v redu in brez greha. Ko so se pomaknili kazalci proti enajsti uri, sta se Julka in diurnist poslovila, želela drug drugemu lahko noč in odšla spat: diurnist v prodajalno na desni, Julka v domačo sobo na levi. No, slučaj je hotel drugače.

Julka se je naglo razpravila, pihnila luč, zlezla pod odejo in bi bila skoro zaspala, če bi ne bilo pričelo pod streho nad njo nekaj ropotati in se prevračati. Julke se je počasi poloteval strah. Skraja je bila še toliko pogumna, da je stopila s postelje, pogledala pod njo, če bi ne bil tudi tu kdo skrit, stopila do okna in ga odprla. Hladni nočni vzduh je puhnil vanjo, da je naglo zaprla okno in zlezla nazaj v posteljo.

Pod streho je šumelo dalje. Kolje, ki je bilo shranjeno tam od jeseni, je pričelo padati po tleh. Najhujše pa je bilo, da je pričelo nad stropom nekaj tožiti, vzdihovati, kakor da bi klicalo na pomaganje, in prosilo rešitve, kar je bilo v splošni nočni tišini res groza poslušati. Julka je vlekla odejo čez glavo, vendar še je prav razločno slišala. Tresla se je kakor šiba na vodi, z zobmi je šklepetala, zgoraj nad njo je pa nepretrgoma tožilo in stokalo. Zbrala je zadnje svoje moči, planila iz postelje in zbežala naravnost v stanovanje gospoda sosedu, ki je smrčal in sklepal roke za glavo, kolikor se je dalo v lunini svetlobi razločiti. Loputanje vrat ga je zbudilo, da je naglo dvignil glavo in pogledal okoli sebe. Zagledal

je žensko in takoj se je zasopel: „A! Kdo si, kaj?“ — Ali spoznal jo je takoj in dodal mirneje: „Kaj pa je, Julka?“ —

„Strah!“ — je razložila Julka. „Groza! Pojdiva v podstrešje, tam nekdo umira!“ —

„E!“ — je neverjetno zategnil diurnist. „Beži, beži! Sanjalo se ti je.“

„Le pojdiva, le pojdiva, nič se mi ni sanjalo!“ —

Diurnist je pomislil, stegnil se je do hlač, ki so visele na naslanjalu bližnjega stola in rekel: „Prosim te, malo se stran obrni, da se oblečem.“

„Aje!“ — je kriknilo dekle, pljusnilo z obema rokama po mladih prsih in golih rokah in se prav ta hip zavedlo, da je v nočni obleki. Ali strah je takoj nadvladal čustvo sramežljivosti.

Gospod Peter je držal v eni roki svečo, v drugi debelo palico, ki jo je imel pripravljeno za vse slučaje, in tako stopal naprej po stopnicah v podstrešje, Julka pa mu je previdno sledila. Ko je manjkalo od njegove glave do štirioglate podstrešne odprtine še za eno ped prostora, je dvignil palico, pa jo pričel naglo sukati po črni praznoti nad sabo. Nato je naglo preskočil zadnje stopnice in planil v podstrešje. Julka je zlezla počasi za njim in pričelo se je iskanje. Vse je bilo tiho in nič se ni ganilo. Skozi line v strehi je sijala mesečina in njena svetloba se je mešala z žarki sveče v čudno pasaste pramene.

Vse sta bila že preteknila, vendar nista bila še ničesar našla. Oba sta se tresla od mraza in pozorno gledala in poslušala, če bi bilo mogoče od katere strani kaj začuti. In res! V desnem kotu je je obupno zavajkalo. Oba sta se obrnila tja, odkoder je prišel glas, in oba sta dvignila roke.

„Glej, tamle dvoje isker!“ je reklo dekle; a Peter je junaško zaklel: „Ti vražji maček ti! Torej ti si! Čakaj me!“ In šel je naravnost proti njemu in ga pričel poditi in mahati s palico za njim. Žival je begala na desno in levo, pa slednjič zlezla skozi majhno odprtino na streho.

„Ušel je!“ je zasopljeno rekel gospod Peter. „Ta bi bil pa zaslužil batine!“

Julka se je bila nekaj pomirila, popolnoma pa je strah le ni hotel zapustiti in vedno si je v mislih ponavljala: „Kaj pa če bi le ne bil tole kar navadni maček, kaj pa če bi bilo kaj drugega?“

S Petrom sta se vrnila po stopnicah in v veži obstala; govorila sta o strahu, o mačku, pričela se poslavljati, pa se zopet vrnila na

strah in na mačka. Dekleta je bila groza in se je zato rado pomudilo, gospod diurnist pa je med izgovorjenimi besedami gledal in mislil prelepe stvari in se zato ni mogel odločiti za odhod. Na glas je dejal: „Da, mačke, to je prava pomladanska nadloga. Nekatera se že tako spakuje, da bi človek prisegel, da ni mačka, ampak revež, ki kliče na pomoč.“ Na tihem pa mu je šlo po glavi: „Dekle, mlada žena, to je pa res tako nekaj lepega na svetu, kakor bo tisto, kar nas čaka v nebeškem kraljestvu! Takle bel in gibek ženski vrat, pa gole roke, za tole bi pa presneto lahko vrag premotil človeka, da bi mu zapisal svojo dušo!“ —

Julka je govorila še vedno o strahu: „Jaz se pa le bojim, da je bil to kak črn duh.“

„O nič se ne boj, to ni bil duh, to je bil prav navadni maček!“ jo je na glas tolažil gospod diurnist in si na tihem mislil: „Tale Julka, tale me pa mami... kar čutim, kako me vleče nase...“

Julko je zeblo in začela je zmikati bose noge na mrzli vežni opeki, umaknila se nazaj na leseni prag, pritisnila kljuko in odprla vrata. Gospod diurnist je odložil debelo palico v kot, stegnil roko in pogladil Julko po podbradku.

„Lahko noč!“ — je želel.

„Lahko noč!“ — je želela.

(Konec prihodnjšč.)

R. Peterlin-Petruška.

Velikan.

Prišel velikan pod visoko goro,
obstal je in rekel: „Kako sem mal!
Pa pojdem na to-le visoko goro
in velik bom, vsemu svetu kralj.“

Ko se na goro je visoko povzpел,
brezmejna pred njim je ležala dalj,
s pogledom objel jo je in se zavzel
in vzkliknil začuden: „Kako sem mal!“

Fr. Kidrič:

Prešernov sonet: „Pov'dò let starih čudna izročila ...“

Hvtorju „Sature“ v zadnji številki pričujočega lista se „hoče dozdevati, da je treba za popolno razumevanje tega soneta natančno in temeljito pretehtati IV. in VII. odstavek Ernestininih »Spominov na Prešerna« in si zlasti zapomniti opazko na 97. strani tiste knjige, češ da Prešernovo razmerje z Ano J. ni bilo brez slabih posledic za njegovo literarno delovanje“; „ki ljubi mene“ bi bilo torej „= moja ljubica A. J. (?) (subjekt!)“, „pri redakciji poezij“ pa bi bil pesnik ta proizvod „odstranil iz oddelka »soneti nesreče« in iz zbirke sploh“ zlasti radi prejasne direktnosti njegove osti (LZ XXXI. 378—79).

Za presojo Pintarjeve razlage je treba dognati dvoje dat: kdaj je sonet „Pov'dò let starih čudna izročila“ nastal, in kdaj se je Prešernovo razmerje z Ano začelo.

Sonet se je ohranil v cenzurnem rokopisu IV. bukvic „Čbelice“ (Grafenauer, Iz Kastelč. zapuščine 50), ki so šle v ljubljansko cenzuro menda v prvi polovici marca 1833, dne 16. aprila istega leta pa se podale že na pot proti dunajskemu cenzorju (Veda, I. 161—62): „sonetje nesreče“ so morali torej nastati še leta 1832. (prim. Žigon ZM VIII. 66; ČZN III. 129).

Z Ano, ki je bila od l. 1833. do jeseni 1835 pri Primčevih (E. Jelovškova, Spomini 14, 87), od l. 1836. do nekako sredine l. 1837. pa pri Chrobathovih (Spomini 15, 18), se je seznanil Prešeren šele pri Chrobathovih, kjer ga je opozoril na brhko kratkokrilko njegov šef sam; ko je odšla Ana od Chrobathovih, se par mesecev s Prešernom sploh nista videla, potem se pa le slučajno zopet srečala, intimno je postalo razmerje šele l. 1839. (Spomini 20—21): „neusahljivi vir očitanj“ bi torej mogla postati Ana Prešernu šele l. 1839.

Sledi, da je del Pintarjeve razlage pogrešen: na Ano, ki je štela ob postanku našega soneta komaj 9 let in Prešerna pač niti poznala ni, ne more meriti očitaje, da je Prešernu, „boginja Kocita... veselja je pijavka nikdar sita.“

Po vsej priliki v sonetu sploh ne gre za ljubico iz mesa in kosti. Skupna misel ostalih šestih „sonetov nesreče“, ki jih je Prešeren pustil v IV. bukvah „Čbelice“ in jih sprejel tudi v Poezije, je fatalistična vera v sovražno srečo: kar se je izneveril stanu in domu očetov, se ne more več rešiti iz objema zle usode. To noto je hotel naglasiti pač tudi v našem sonetu, saj je bil ta prvotno določen za prvo mesto „sonetov nesreče“. Skoro gotovo je hotel poet povedati: Kakor si izbere mrtva deklica žrtev ter jo s svojo ljubeznijo ugonobi, tako si je izbrala tudi zla usoda mene, zaljubila se je takorekoč vame in me s svojim vztrajnim zasledovanjem ugonablja. „Ki ljubi mene“ je pač = tista izmed boginj, ki mene ljubi.¹ Ob novem razmišljanju se je zazdelo Prešernu primera pač nekoliko prisiljena, uvidel je morda tudi, da se da sonet drugače razlagati, zato mu ni dal mesta niti v „Čbelici“ niti v „Poezijah“.

Grafenauer meni, da je Prešeren v „sonete nesreče“ hotel položiti sedmerodelno kompozicijsko idejo, potem pa, ko je sonet „Pov'dò let starih čudna izročila“ eliminiral ter „skupina šestih ostalih sonetov... ni imela več one arhitektonske ideje, ki jo je... položil v skupino sedmih sonetov, ... skupni naslov („sonetje nesreče“) sploh opustil, ... zato pa zapisal vsakemu sonetu poseben naslov »Sonet« (Iz Kastelčeve zap. 50). Ali je verjetno, da bi poet, ki bi se bil res zapisal z dušo in telesom arhitektoniki ter se do ušes zaljubil v sveto število sedem, kar tako svojo gotovo sedmerodelno kompozicijo razdril? Proti Grafenauerjevi argumentaciji pa še govori zlasti okoliščina, da imenuje Prešeren dvanaest let pozneje tudi ostalih šest sonetov s starim skupnim imenom: v cenzurnih rokopisih „Poezij“ ima prvih šest sonetov pred sonetnim vencem naslov „Ljubeznjeni sonetje“, deset sonetov za magistrale je brez skupnega naslova, potem sledijo trije „zabavljivi sonetje“, dalje šest „sonetov nesreče“ in pod samostojnim naslovom „Memento mori“ (Faksimile izdaja Blaznikovega rokopisa; prim. tudi Pintar, LZ XXVII. 684). Z izgovorom, da je skupni naslov „sonetje nesreče“ Prešeren tudi l. 1846. črtal (Faksimile Bl. rokopisa) se arhitektonikarji ne bi mogli mnogo okoristiti: črtal je namreč vse

¹ Slično razlaga stavek „ki ljubi mene“ sedaj tudi gosp. Pintar, ki mi pod 11. VII. 1911 odgovarja: „Prav imate, moja napaka je bila v tem, da sem smatral dotični subjektov stavek za samostalniški stavek, dasi je samo atributiven. Torej: »Ki lj. mene« ni »moja lj.« ampak »mene ljubeča boginja« — t. j. boginja, ki meni vlada, ni olimpska Kamena, ni poetom naklonjena prijateljica muza, ampak boginja Kocita, neusmiljena preganjalka Erinija, moja »mora“.

skupne naslove sonetov. Če bi bil skupini šestih sonetov skupni naslov l. 1833. črtal iz arhitektonskih ozirov, bi isti skupini istega naslova leta 1845. sploh ne bil mogel več dati; dokaz, da so ga vodila kaka druga, pač čisto formalistična ugibanja. Kak vnet iskavec sledov sedmerodelnega kompozicijskega pravila Terpandrovega pri Prešernu bi še sicer utegnil vprašati, ali ni morda smatrati soneta „Memento mori“, ki mu je dal Prešeren v „Poezijah“ mesto tik za šestorico „sonetov nesreče“, za nadomestilo izpuščenega soneta „Pov'dò let starih čudna izročila“. Ne! „Memento mori“ je nosil že prvotno svojo etiketo in je ohranil lastni naslov tudi potem, ko je Prešeren skupni naslov predidóče šestorice črtal, dokaz, da v mislih poetovih ni veljal za sedmi ogál cikla „sonetov nesreče“, s katerimi tudi nima nič skupnega! Sploh bi bila to jako komodna arhitektonika, kjer bi se „žarišče“ lahko samovoljno izpodrivalo in nado-meščalo s sosedom!

Grafenauer išče tudi v „Krstu“ samem dvoje glavnih arhitektonskih znakov, ki jih vidi Žigon v „Uvodu“: „a) arhitektonsko oklepanje neke od oklepajočih delov se razlikajoče, v sebi celotne in zase samostojne sredine... b) sorazmerje razsežnosti dotičnih posamnih kosov, ki se v ti točki ozirajo drug na drugega ter si določajo svojo velikost...“ (ZMS VIII. 92, 106 sl.); obrazec arhitektonike „Krst“ samega bi bil po Grafenauerju tale, pri čemer pomenjajo številke število strof: 131 | 2332 | 131 || 131 | 2322 | 131 | 2322 | 131 (Zgodovina nov. slov. slovstva I. 120), torej dva različno velika dela, izmed teh drugi z dvema „vrhoma“. Toda kdor misli z Grafenauerjem, da vsebina „Krst“ to razporedbo opravičuje, in je obenem prepričan, da je res snoval Prešeren svoj epos po matematični shemi, se mora sprijazniti tudi z drugimi matematičnimi zaključki: strofe 42. („Bogu sem večno čistost obljubila“) v prvi izdaji še ni bilo (prim. Musić, Ljetopis jugosl. ak. XV, 1901, 166; Tomišek, LZ XXV, 1905, 561; DiS XXIV, 1911, 57); drugi „vrh“ drugega dela torej niti po številu strof ni več someren prvemu; sledi, da se je Prešeren l. 1835. uštel in vrnil pozneje 42. strofo zato, da pokrije svojo blamažo in reši antitetično pravilo...

Puntarju so „Različne poezije poudarjena arhitektonska in vsebinska sredina cele zbirke Prešernovih Poezij... težišče in središče vse njegove pesniške sile... ključ do pravega umevanja celega Prešerna“ in sicer po „shemi: Pesmi | Balade in Romance | Različne poezije | Gazele in Sonetje | Krst pri Savici: 1 | 2 | 3 | 4 | 5“ (DiS XXIII, 406, 453; Čas V. 271). Toda kdor sodi s Puntarjem, da je

hotel Prešeren v Poezijah res uveljaviti petorično kompozicijo, pa mora dati odgovor tudi na sledeča vprašanja: Zakaj ni združil Prešeren tudi gazel in sonetov pod enim, četudi sestavljenim nadpisom, kakor je storil to pri skupini „balad in romanc“, kateri bi naj bila skupina „gazel“ in „sonetov“ somerna? Zakaj je poznamenoval Prešeren v rokopisu „Poezij“ tudi „gazele“ še posebej z rimsko: IV, „sonete“ pa s V in črtil ta poznamenovanja šele po cenzuri in tik pred natiskom (Faksimile Blaznikovega rokop. 124 — 115, 133 — 125), ne da bi bil razporedbo Poezij v čem drugem izpremenil? Ali se je šele po 22. juliju 1846 spomnil, da zavzema 5. mesto „Krst“, da morajo tvoriti torej „gazele“ in „sonetje“ eno skupino, ako hoče poudariti „Različne poezije“ kot „težišče in središče“ vse zbirke? Kakšen je arhitektonski obrazec Puntarjeve skupine „gazel in sonetov“?

In kdor vidi v dejstvu, da je pripravil l. 1833. Prešeren za tisk ravno sedem „sonetov nesreče“, še vedno „slučaj, ki ni — slučaj“, mora gledati, da spravi s svojo teorijo v sklad tudi drugo dejstvo in zaključek, ki iz tega dejstva izvira: Prešeren ni nadomestil eliminiranega soneta „Pov'dò let starih čudna izročila“ niti v prvi niti v drugi izdaji „sonetov nesreče“, brez usmiljenja je pustil, da je ostal sonet „Hrast, ki na tla vihar ga zimski trešne“, ki je imel v rokopisu Čbelice IV. vzvišeno osrednje mesto, v tisku degradiran; sledi, da je namenoma pozabil na sveto število sedem in na „piramidalno zaostrenje v en sam glaven vrh ...“

Sličnih sklepov in vprašanj in ugibanj se rodi ob čitanju slovenskih arhitektonikarjev mnogo. Prijaviti bo treba tudi ostala, čim izpolnijo arhitektonikarji svoje obljube: Žigon vzbuja skomine z obečanjem nadaljevanja študije o „Krstu“ in „Novi pisariji“ (ZMS VIII. 120, 124), Puntar s skrivnostnim namigavanjem razprav o „pomenu sedmorične kompozicije ter s to v jako ozki zvezi stoječih »zlatih črkah« = svetih črkah = hieroglifih“, o poti od „Apolonovega svetega števila sedem“ do „Krstovih skrivnosti“, „o Čopovem in Prešernovem medsebojnem razmerju“ (Čas V. 277, 284).

Vojeslav Mole:

J. S. Macharjev Rim.

Denn es ist das böse Zeichen dieser Krise: Der Journalismus, der die Geister in seinen Stall treibt, erobert indessen ihre Weite. Er hat die Literatur ausgeraubt — er ist nobel und schenkt ihr seine Literatur.

Karl Kraus, Heine und die Folgen, str. 16.

Mnogo sem bil slišal in čital o Macharjevem „Rimu“, največ so vedeli povedati o njem razni slovanski in neslovanski podlistki. Potem sem sam živel v večnem mestu in sem pozabil na Macharja. Čital sem tam doli dela največjih mož, ki so kdaj romali po onih tleh in sem primerjal njih vtise, od nemških srednjeveških romarjev pa do Montaignea in Chateaubrianda, do Goetheja in Veuillota, Byrona in Shelleya, do Stendhala in Tainea, do Zole in Konopnicke.

Potem pa sem dobil slučajno tudi Macharja v roke, in prečital sem ga pomladen dan v senci večnozelenih hrastov na palatinskih razvalinah. In bil sem skrajno — razočaran. Zakaj pričakoval sem bil globoko delo velikega poeta, pa sem našel samo lepo pisane podlistke velikega fanatika.

Machar se je mudil cela dva tedna med rimskimi zidovi in je potem napisal knjigo o Rimu. To ni pravzaprav nič čudnega in izrednega. V Italiji srečavaš skoraj pri vsakem koraku nemške srednješolske profesorje, ki prepotujejo z Baedekerjem v roki celo Italijo v šestdesetih dneh in pišejo potem debele knjige „vom Land, wo die Zitronen blüh'n“ . . .

Ravnokar je izšel Macharjev „Rim“ tudi v slovenščini.¹ Prevod je dober, saj ga je pregledal in popravil — Oton Župančič. Naši časniki pišejo o — „kulturnem dogodku“. Toda odkod veliki uspeh Macharjevega „Rima“? Oglejmo si delo nekoliko natančneje!

Po površnem opisu Benetk prehaja Machar na Rim in ga prehodi vsega, da tako rečeno, — kronologično. Voditeljica mu je zgodovina. Pred njegovimi očmi vstaja razvoj celega rimskega mesta od prvih začetkov na palatinskem griču preko papeštva do moderne

¹ Po šesti spopolnjeni izdaji z avtorjevim dovoljenjem prevel V. M. Zalar. Založil L. Schwenter v Ljubljani 1911. 8°. 259 str. Cena broš. 3 K, vez. 4 K.

zedinjene Italije. In vodilna misel mu je: antika je ideal vsega lepega in dobrega, krščanstvo pa je samo poosebljeno zlo in laž. Machar je prišel že s to idejo v Rim, ni se o njej orientiral in poučil šele v večnem mestu, celo knjigo je prinesel že zrelo v duši s seboj. Seveda razmotriva potemtakem celo mesto samo pod tem vidikom. In to stališče je krivo njegove glavne zmote: zakaj kljub temu, da govori neprestano o zgodovini, je prezrl, oziroma zatajil njen glavni zakon — zakon razvoja. Tega zakona ne prekrichi in ne zakrije noben sofizem, tudi ne Macharjev na str. 146—147.

Ustvaril si je antiko, krasno in nedosežno lepo, ki ima samo eno hibo, — da je namreč nikoli ni bilo. Njegovi najtemperamentnejši opisi te antike me spominjajo na one slike iz antičnega sveta, ki so visele v naših šolskih sobah, in na katerih so bili na pr. interieurji slikani tako strahovito akademično-idealno, da mi je cela antika omrzela, dokler je nisem sam uzrl drugačne, ko so bile že zdavnaj za mano gimnazijske klopi. In zraven so nam govorili učitelji o antiki . . . Moj Bog! še se spominjam profesorja, ki nam je dejal, da ne bi bil noben grški čevljar pušil cigarete, ker se to gotovo ne bi strinjalo z grško kalokagathijo . . .

Pojem antike je Macharju enoten. Prezrl je, da se je tudi antika razvijala kot vse drugo, da je bila za časa svojega padca popolnoma drugačna kot v svojih začetkih. Kljub Mommsenu, katerega parkrat omenja, je zablodil Machar s svojim pojmovanjem antike nazaj v konec osemnajstega stoletja; najznačilnejši se mi zdi v tem oziru njegov izrek v kapitolskem muzeju: „Ko bi bil kipar in bi videl te-le stvari, prej bi si odsekal roko, nego bi se še kdaj potem dotaknil ila ali dleta, zakaj tu ni mogoče izraziti še kaj večjega . . .“ Vsa čast sicer Winckelmannu, toda dandanes nam vendar ni več ideal Thorwaldsen . . .

Kulminacijo je antika dosegla po Macharju v imperiju. Brezdvomno ima tukaj prav. Pri tem je samo pozabil, da rimsko cesarstvo v svoji duševni kulturi ni bilo več ono, kar vidi Machar v rimski kulturi, ki jo mnogokrat zamenjava s helenistično. Cesarstvo ni bilo več samo država grškorimskega človeka, ampak konglomerat narodov, živečih okoli sredozemskega morja, prepojena s tujimi vplivi, pred vsem vplivom orienta. In ta orient je prinesel s seboj tudi — krščanstvo.

Pri tej točki je Machar najbolj pokazal, kako slep je njegov fanatizem. Krščanstvo je po njegovem mnenju uničilo imperij. Ta trditev je smešna. Krščanstvo je le nastalo, ker je moralo priti radi

rimskega cesarstva. Antika je bila nanj pripravljena in ga je pričakovala. Ves tedanji zapadni svet je bil več ali manj enoten in združen v obliki rimskega cesarstva: kulturno, politično in trgovsko, manjkalo mu je samo še ene vezi — svetovne religije. Poganstvo onih dni pa je bilo le še prazna, brezvsebina oblika, ki nikakor ni mogla več zadoščati hrepenenju po čem globljem, tajinstvenem; in tudi to hrepenenje je bil že zdavnaj vcepil antiki orient: po celem rimskem imperiju so se še pred krščanstvom razširili razni egipčanski in maloazijski mistični kult. Tla so bila pripravljena, in ko se je pojavilo krščanstvo, je dalo antiki le to, kar je sama iskala. In niti ni izpremenilo antike. Ohranilo je njene forme in se je z njo dalje razvijalo. Najlepši dokaz za to je krščanska umetnost, ki se bistveno v nobeni stvari ne razlikuje od antične. Slikarije v rimskih katakombah — četudi ne tako fino izvedene — so izvršene z istimi slikarskimi problemi kot one v Pompejih, oblike so iste, še celo motivi so isti in dobivajo šele z naravnim razvojem in tekom časa simboličen pomen. In istotako je s krščanskimi sarkofagi, ki se v začetku sploh ne razlikujejo od poganskih. Najlepše primere pa nam je ohranila starokrščanska arhitektura. Panteon je samo stopinja v razvoju antične umetnosti, ki nikakor ni postala drugačna, ko se je menjala državna vera. Njen razvoj vede preko poznorimskih stavb — na pr. Konstantinove bazilike — in apostolske cerkve v Konstantinoplu in Grobne cerkve v Jeruzalemu, ki ju je dal zgraditi Konstantin — ter preko sirijskih cerkva do vrhunca, ki ga je dosegla šele za Justinijana v kupoli sv. Sofije v Carigradu.

In kakor je bilo z umetnostjo, tako je bilo tudi s celo ostalo antično kulturo. „Strup iz Judeje“ je ni uničil. Onemogla je, ko so stopili na pozorišče novi narodi, ki so prinesli s seboj nove oblike in nove vsebine ter so začeli graditi nov svet. In ti so prinesli s seboj tudi ono krščanstvo, ki se je izpremenilo v cerkev in v srednji vek. Toda antika ni pravzaprav nikoli popolnoma izumrla; kakor se je razvijala tradicija njenih umetniških oblik v umetnosti srednjega veka, od starokrščanskih bazilik pa do gotških katedral, tako je tlel pod novimi oblikami tudi njen duh in kjer ni mogel prodreti na zapadu, se je zatekel v oni tolikanj prezirani orient.

Machar se pa za te splošne zakone kaj malo meni. Kar se vjema z njegovo dogmo, da je vse antično dobro in vse krščansko slabo, to priznava, ostalo zamolči ali pa podaje v izpremenjeni obliki. Da ni zmagalo krščanstvo, bi bil zmagal gotovo njegov rival — Mitrov kult, ki je bil v prvih stoletjih po Kr. r. zelo razširjen,

in katerega imenuje Machar — antičnega. Ne! Mitrov kult je pohajal ravno tako, kakor krščanstvo in kult Izide, od vzhoda in je imel ravno tako svoje misterije in celo zakramente.

In Machar stopa nemoteno od blasfemije do blasfemije. Višek je pač dosegel v svojem opisu katakomb. Tudi meni je postalo pri prvem obisku katakomb tesno v duši in sem bežal na zrak, da si oddahnem od teh mračnih vtisov zunaj na solčni poganski apijski cesti; toda obsojati vse na takšen način, se pravi, biti slep za vse drugo, kar se ni prineslo v žepu seboj.

Najslabša stran Macharjeve knjige so njegove sodbe o umetnosti. Tu se je pokazal popolnega diletanta. Smelost, s katero zapisuje nekatere trditve, kaže že sama po sebi, da jih je pisal človek, ki nima s temi stvarmi nobenega stika. Machar dela takole: kar je antično, je lepo, kar je krščansko, je slabo, torej krščanska umetnost sploh ni umetnost. In zdaj hodi po Rimu. Vse antično je nedosežno, kar je sledilo potem, je bilo vse le skrunitev pojma lepote. Le mozaik v cerkvi sv. Kozme in Damijana mu nekoliko imponira. Vsi drugi mozaiki so že „mistični zlotvori srednjeveškega mračnjastva“. Pri tem pa je pozabil, oziroma ne ve, da so vsi njihovi motivi prevzeti iz antike, da so dobili šele tekom časa simboličen krščanski pomen, in da bi ravno tako lahko krasili antične stavbe, kakor krasi apside krščanskih bazilik. Samoobsebi je pa umevno, da so se s stoletji izpreminjali, kakor se je bila poprej tudi izpreminjala antika, ki je ravno svojo ornamentiko tolikokrat prevzemala iz — orienta, in kakor se izpreminja vse, ker je to zakon narave in zgodovine.

Za Macharja v srednjem veku sploh ni kulture. V srednjem veku vidi samo zlobo papežev, in četudi si je znal razložiti hudo delstva antike iz časovnih razmer, je zdaj na ta zakon zopet pozabil; zdaj je vsemu krivo edinole krščanstvo. Papeži, samo papeži vedno in povsod. Še celo Dante mu pomenja nekaj samo radi svojega sovraštva proti papežem. Prezrl pa je pri tem, da je ravno Dante največji poet katoličanstva in da nasprotuje samo zlorabi cerkvene oblasti v posvetne namene. — Nisem in nočem biti apologet papeštva in katoličanstva, a sem mnenja, da v krepitev napredne misli ni treba potvarjati zgodovine in posnemati v tem delovanja ultramontancev.

Machar govori tudi o renesanci, in tudi tukaj je njegovo stališče neizpremenjeno. Petrove bazilike ni razumel. Gotovo je ta kolosalna stavba prej svečanostna dvorana kot pa hiša molitve, a samo to je,

kar vleče in bo vedno vleklo nase. V pompu cerkvenih ceremonij je velikanska moč katoličanstva.

Največjo krivico pa je storil Machar Rafaelu. Tega genija, ki je kot nihče drugi izrazil v svojih delih vse hrepenenje in mišljenje svojega časa, ki je spojil v divno harmonijo vse, kar so drugi pred njim samo iskali, čegar umotvori so najenotnejši spomenik vrhunca renesance, tega umetnika, ki je najboljše pojmoval in priredil antiko, imenuje Machar fabrikanta brez duše in krvi. S takšnim nazorom pač ni vredno polemizirati. S temi trditvami je Machar samo pokazal, kako malo se je zaglobil v duha klasične umetnosti, pokazal je, s kakšno drznostjo izrekajo sodbe — površni diletantje.

Michelangelo imenuje „zapoznelega sina antike“. Dela mu krivico. Michelangelo je bil preveč subjektivna narava, da bi bil ustvarjal harmonično; harmonija pa ni identična z Macharjevim pojmovanjem antike. Michelangelo je prerasel renesanco in ustvarjal v neprestanem boju z vsem: s seboj in z vsem svetom. In čudno, še celo slike tega velikanca so mu absurdne, one slike, o katerih je zapisal solnčni pogan Goethe v svoj dnevnik znane besede: „Ich bin in dem Augenblicke so für Michelangelo eingenommen, daß mir nicht einmal die Natur auf ihn schmeckt, da ich sie doch nicht mit so großen Augen, wie er, sehen kann.“ —

In tako zre Machar na ves Rim in roma po cerkvah, kjer se zgraža nad barokom, kakor so se zgražali nad njim pred petdesetimi leti.

Veliki demokrat je prišel v Rim, prepričan, da je edino antika vredna časti, da je bila sploh vrhunec vsega. In tudi ni videl nič drugega. Bil je slep za vse in je napisal knjigo sovraštva. Po rimskih tleh so hodili veliki duhovi, ki sem jih omenil v začetku; razen Veuillota in Chateaubrianda so bili vsi tudi pogani, a so nosili v svoji duši brezmejno, solnčno ljubezen. In oni „Cor cordium“, Shelley, ki ga je obiskal tudi Machar na malem protestantskem pokopališču ob Cestijevi piramidi, ki je bil pravi potomec grške antike in pogan z dušo in telesom, tudi on je imel v svojih ustih samo besede ljubezni.

Globok stavek je zapisal Machar na koncu svoje knjige: „Sicer pa razumeti harmonijo življenja in smrti, stati na svojem mestu in biti zvest sebi — — tudi to je smisel življenja...“

Da, razumeti harmonijo življenja ali smrti... Ali je ni razumel Nazarenčan, ki je potrdil svoje življenje s svojo smrtjo? Ali je niso razumeli Pavel iz Tarsa in Marc Aurel in Spinoza in Kant

in Nietzsche? Morda jo razume tudi Machar, zakaj Machar je kljub vsemu velik poet. Njegova pesniška sila bije iz vsake strani te knjige o Rimu. Knjiga sama pa ni globoka, ampak samo krasno pisan — pamflet.

„Rim“ je sad one vrste žurnalistike, ki je preplavila ves svet in je ena največjih nevarnosti za moderno kulturo, ker uničuje in nivelira s svojim vplivom vsak napredek. Za one, ki kažejo na veliki uspeh te knjige, pa imam kot odgovor še en citat iz že citiranega Krausovega spis: „Ein Feuilleton schreiben heißt auf einer Glatze Locken drehen; aber diese Locken gefallen dem Publikum besser als eine Löwenmähne der Gedanken“.

Iz življenja Tomaža Križaja.

Povest. Spisal Josip Hrastar.

(Dalje.)

V.

Milena ni mogla spati vso noč. Ko je proti jutru nekoliko zadremala, se ji je zazdelo, da se je doteknila mehka roka njenega potnega čela. In ta roka je zdrsnila s čela na lase ter jih gladila nekoliko časa rahlo in nežno. Odtod je polzela na lica, in dvoje dolgih, tankih prstov je nalahko stisnilo od obeh strani njene ustnice, da so se morale zaokrožiti in napeti. A tedaj je začutila na svojem obrazu gorko sapo, videla je, kako se ji je približala lepa, kodrasta glava ter se sklonila k njej. Zadehteli so lasje, razpustili so se ter padli v pramenih po beli blazini, a na nje ustnih je tisti hip zatrepetal vroč poljub, da se je razlila nepopisna slast po njenih udih.

Ni se mogla geniti, ni se mogla braniti. Toda čemu bi se branila, saj je bila to njena prijateljica Marica, ki je bila stopila nevidno v sobo, to so bili njeni dehteči lasje, ki so pokrivali blazino, to so bila njena ustna, ki so jo poljubila.

„Oj, Marica, kako tiho si prišla, skoro sem se te ustrašila. Ali od kdaj znaš tako gorko poljubljati, da še zdaj drhtim blaženosti?“ . . .

Tu se je ustrašila, njene roke so se hotele dvigniti, vse se je hkratu uprl v njej, a bila je kakor priklenjena. Na čelu so se ji pojavile mrzle potne kaplje. To ni bila več Marica, ki je bila sklo-

njena nad njo, to niso bili njeni lasje in to ni bil njen poljub. Nad njo je telo kakor živo oglje dvoje drugih oči, oči, ki jih je prvič videla včeraj zjutraj.

Začutila je, kako ji sili kri v lica od sramu in jeze, zakaj napadena je bila nenadno in zavratno. V njeno sobo se je drznil, k njeni postelji je stopil in ukradel ji je poljub, ki bi ga sicer ne bil dobil nikoli. In še vedno ni hotel od nje, še se je sklanjal, da bi jo poljubil vnovič in ustne so mu govorile: „Ali mi daš roko v slovo, Milena?“

Tedaj je zbrala vse moči, roke so se otajale, kri je zakrožila po njih, dvignila se je in pehnila ga je od sebe, da se je opotekel.

Globoko se je oddehnila in prsi so se ji olajšale . . .

Skozi okno so sijali prvi žarki vstajajočega dneva, po kostanjih so se že preletavali vrabci, spodaj so se odprla vrata. Milena pa je sede v postelji strmela v okno; njene roke so ležale pred njo iztegnjene po odeji ter še vedno trepečoče.

Ali se ji je sanjalo ali je bilo res? Zdelo se ji je, da je čula stopinje, ko se je nekdo oddaljil iz sobe, da jo je obletel prepih, ko so se zaprle duri za njim.

Naglo je skočila s postelje ter se začela oblačiti.

„Kaj naj pomeni to?“ se je vprašala poluglasno.

„Ako bi ne bila snoči mislila nanj, bi ne bil prišel k tebi po noči,“ ji je odgovoril neki glas.

Stopila je k zrcalu, da bi si pogladila lase. Vselej do danes je to napravila hitro in mehanično. A danes je postala tam dalj časa ter opazovala svoj obraz v zrcalu. Vse je hotela natančneje videti, lase, čelo, oči, lica in ustna. Nasmehnila se je, zableščali so se drobni beli zobje, naredile so se jamice na licih. Nekdo ji je pošepnil na uho: „Čemu se ravno danes tako gledaš, ko ti prej nikdar ni prišlo na misel?“

Hitro se je obrnila stran.

Sedla je na stol ob postelji. Privzdignila je nekoliko krilo, da bi se obula. Zasvetila se je majhna bela noga do gležnjev. Zamislila se je Milena in jo je opazovala.

Toda, kaj ko bi jo kdo zdajle videl? Kaj bi si mislil? Ko bi jo videl sedaj on, kancelist?

Naglo je obula nogavice ter jih podvezala. Še hitreje so bili na nogah čevlji, dasi so se tresle roke nenavadne razburjenosti. Ne da bi se bila ozrla po sobi, je hitela doli . . .

Spodaj so že pospravljale dekile po sobah in po kuhinji. Na ognjišču je gorel ogenj, plamen je rdečkasto barval na stenah visečo

kuhinjsko posodo, ki se je vsak hip zasvetila. A okoli je bilo še mračno. Skoro pa se je predrugačilo. Kakor zlato so se zasvetile naenkrat šipe velikega okna nad ognjiščem, zableščalo se je, za-iskrilo. Prvi solnčni pramen je šinil na ognjišče, za njim drugi in tretji, kmalu se je kopalo vse v morju svetlobe.

„Lep dan bo zopet danes,“ je dejala starejša dekla, ko je prinesla v kuhinjo vodo.

Milena je ni slišala.

„Skuhaj kavo, Tona,“ je dejala. „Jaz grem nekoliko na vrt, da pogledam po cveticah.“

„No, sedaj naj še to delam, ko ne vem, kje naj primem,“ je godrnjala Tona sama pri sebi. „Kaj neki ji je včeraj in danes? Saj ni bila nikdar takšna. Vedno je delala sama in še več, kakor je bilo njej odmerjenega dela. In sedaj tako! Hm, čudno je to, treba bo nekoliko paziti, kar samo ob sebi ni to, nekaj je moralo priti vmes.“

Tona je bila izkušena ženska, mnogo je že videla na svetu, a poleg vsega je imela še velik dar opazovanja. Takoj je videla tudi danes, da ni vse v redu, a najti ni še mogla vzroka, dasi so njene misli švigale semintja kot iskre. Toda kmalu bo pri njej vse jasno, to je vedela naprej, zato se je nenavadno hitro pomirila...

Milena je stopila na vrt. Na drevju, na grmovju, na cveticah, povsod se je svetila rosa. Bleščalo je, da je jemalo vid. Tako sočno, tako mlado je bilo vse, kar je klilo in rastlo, da se je Milena bala dotekniti s svojo roko celo najljubše svoje ljubljenske, v zatišju se skrivajoče vijolice, da ne bi jih oskrunila. Stopala je mimo njih, zamišljena in z lahko sklonjeno glavo.

A tedaj ji je zašepetal bezeg na koncu vrta:

„Zakaj si ga pa pehnila od sebe, ko je prišel proti jutru tako tiho, tako neslišno v tvojo sobo? Ko je stopil k tvoji postelji in te poljubil?“

„Ali tudi ti že veš to?“ se je začudila Milena. „Kaj naj bi storila drugega, ko me je tako prestrašil?“

„Ali bil je žalosten potem, to mi je povedal prijatelj mesec, ki je gledal v njegovo sobo in ga je videl, kako bridek nasmeh mu je potem ležal okoli usten, ko se je vrnil od tebe,“ je odgovoril bezeg.

„Jeli res? Toda, kaj mene to briga, saj ga še skoro ne poznam. Bogve, kdo je in odkod je, in kakšne so njegove misli!“

„Kdo da je? To že dobro ve tvoje srce, prijateljica moja. In kakšne so njegove misli? Bogve. — Čakaj, kaj pa, ako bi jih vedela prijateljica tvoja, Marica? Ali ni bila ž njim pri tebi?“

Milena je obstala. Tesno ji je postalo pri srcu, in nemir se je polastil nje duše.

„Marica?“

Kakor v sanjah je ponavljala:

„Marica? — Oh, pravili so mi, da je bil včeraj popoldne v mlinu . . .“

Stopala je dalje. Tedaj jo je prijel narahlo za komolec šipek, ki se je privil iz ograje, samo da se je dotaknil njene roke.

„Čemu si ga pehnila od sebe, ko se je sklonila nad tvoj obraz njegova glava?“

„Tudi ti že to veš? — Ali to so bile samo sanje, kako naj bi si bila pomagala?“

Pri teh besedah ji je postalo tako toplo, tako mehko okoli srca, hipoma je posvetil tja notri svetel žarek. Zavedela se je, jasno ji je bilo, kaj se je zgodilo ž njo.

Stopila je korak dalje, naslonila je svojo glavo na vrtno lesno in se razjokala . . .

Od hiše so se zaslišale moške stopinje, oče Polaj je prišel iz svoje sobe ter hotel pogledati k živini. Zazehal je, ko je stopil na prag in po stari svoji navadi pogledal najprej na nebo. Zadovoljen je bil s tem, kar je videl, zakaj zasvetil se je njegov obraz in pomencal si je roke. Nato jih je sklenil na hrbtu ter žvižgaje stopal proti hlevom.

Milena se je zdramila, hitro potegnila z robcem preko oči ter smuknila mimo njega, da jo je komaj opazil. A ozrl se je vendar za njo in celo nekoliko časa postal. Bogve, česa se je spomnil sedaj? Ali niso morda za hipec šli mimo njega davno prošli časi ter se doteknili njegove duše? Potegnil je z roko preko oči in preko levega senca ter stopil dalje . . .

Ko je stopila Milena v kuhinjo in si je dala opraviti pri ognjišču, se je Tona skrivaj ozrla nanjo. Njene oči so hotele s silo prodreti v Milenino notranjščino. Toda tudi sedaj niso mogle opaziti ničesar in Tono je jezilo, da so jo prevarile.

Mileni se je zabrisal sleherni sled solza okoli oči, ki so zrle sedaj jasno in čisto, kakor bi se ne bilo zgodilo nič posebnega. Tudi svoje delo je opravljala kakor navadno. Nič ni več kazalo, da bi se bilo v njej kaj izpremenilo . . .

In tako so potekali dnevi drug za drugim, kakor so potekali prej na Polajevini. Milena je cvetela kakor roža, bila je živahna kakor veverica in zvečer je pri delu prepevala z deklami, da so hlapci pri tem pozabili na svoje robate šale.

Oče Polaj pa si je navadno dejal ob takšnih prilikah:
 „Zdrava je kot riba in nič je ne teži. Zakaj bi ne bila vesela?“
 In tudi on je bil vesel. —

VI.

Kajdiževa Elza je povabila svoje prijateljice na črno kavo, Sredi vrta za hišo je stala lopa, popolnoma obrastla z vinsko trto, Skriven kotiček je bil to in miren, kakor nalašč ustvarjen za lenarjenje. Mnogokrat je tukaj sedela Elza sama, zlasti popoldne, z ročnim delom v roki in s knjigo pred seboj. Toda še rajša je imela okoli sebe veselo družbo, zato je povabila, kadar je le utegnila, semkaj svoje prijateljice, ki so imele skoro vedno dovolj časa, da so se odzvale. In takšni sestanki so trajali potem redno do večera. Kolikor pozneje je bilo, toliko težje so se razhajale.

Danes se je bilo nebo pooblačilo že zjutraj, in tenak in mehak dež je rosil na zemljo. Po trsnem listju je šumelo, kakor šumi v sobi, kjer se zapredajo sviloprejke. Na streho je udarjalo enakomerno, melanholično, narahlo in brez presledka. Cvetice na vrtnih gredicah so pripogibale ter zopet dvigale svoje vence, vse se je zibalo, vstajalo in podrhtevalo, vse je šepetalo med seboj ter govorilo jezik, ki ga razumevajo samo mehke duše, samo gorka in izvoljena srca. Svinčenoobarvno nebo je viselo nad okolico, a odnekod je prihajala svetloba kakor skozi zastore, zmerna in blaga, svetloba, ki so jo začudeno in hvaležno pile človeške oči . . .

Takoj po prvi uri popoldne so se zglasile pri Elzi Berta, Ivanka in učiteljica Zora.

„Vendar enkrat!“ je dejala Elza Zori. „Vedno čepiš doma, nikamor te ni spraviti, samo vsako stoletje te vidimo za hipec. Kaj delaš vedno sama?“

„Ugaja mi tako,“ je odgovorila Zora. „Kaj hočeš, vsak je izveličan po svoje!“

„Kar na vrt v lopo, prosim,“ je silila Elza, „dasi je deževno, je vendar tam veliko lepše, pa tudi ne moti nas nihče. Dežnike pa odložite kar tukaj v veži!“

Kmalu je zadehtela na mizi črna kava in se kadila iz finih porcelanastih skodelic. Poleg steklene brušene sladkornice so bile nakopičene na malem krožniku egiptovske cigarete in zraven so stale užigalice.

„Oh, kako sem žalostna,“ je patetično vzdiknila Berta. „Kadar je takšno vreme, je z menoj bogpomagaj. Vse me boli!“

In da bi si pregnala to žalost, je segla po cigareti ter si jo prižgala. Kmalu je bila njena glava vsa zavita v dimu. Z majhno, skoro otroško roko je zamahnila parkrat mimo čela, da so se razpršili dimovi oblaki.

„Meni pa takšno vreme ugaja,“ je dejala Elza. „Iz človeka takorekoč izpere ono vsakdanjo okorelost in trdost, in na nje mesto stopi nekaj mečjega, nekaj božjega. Človeku se godi, kakor bi stopil iz tržnice v polumračno tajinstvenost samotne gorske cerkve.“

„Joj, joj, kako poetično, kako jetično,“ se je rogala Berta. „Toda, kdor govoriti kaj ne ve — ali kako se že glasi tisto —. Zato pustimo vreme, veliko imamo danes hvaležnejšega posla, da prerešujemo vsestransko in temeljito. Cigarete, dekleta, ali naj pušim sama?“

„Naj bo,“ je dejala Ivanka ter si prižgala, „da ne boš sama!“

„Kaj pa novega, gospodične?“ je vprašala Elza. Ve pridete večkrat v dotiko s svetom, nego jaz, zato povete kaj!“

„Čakaj, takoj!“ je dejala Berta. „Ali se še spominjate nekdanjega kancelista, Tomaža Križaja?“

„Kaj? Ali ga ni več v trgu?“ so vprašale hkratu vse tri ter se spogledale.

Berta se je zasmejala na glas.

„Morda je še,“ je dejala. „Toda, ali ni tako, kot bi ga ne bilo, kot bi bil že odšel po svetu bogvekam, tebe in mene ga je sram? — Ali se še spominjate nanj, ko je prve dni delal posete po trgu? Raca naj postanem, če sem že videla kdaj tako nerodnega človeka!“

„Tisto pa že ni res,“ je dejala naglo Ivanka. „Ko je bil pri nas, je nastopil kot človek, ki mu ni neznan salon.“

Berta jo je pogledala sumljivo od strani.

„Nekoliko pretoplo ga zagovarjaš, Ivanka. Ali so ti vseh njegovi dolgi lasje?“

Ivanka je zardela, izprevidela je, da se je prenaغلila s svojo pripomnjo. Elza in Zora sta molčali.

„In sedaj hodi v pisarno in iz pisarne vedno za hišami in tudi v šolo in v svoje stanovanje izgine navadno pri zadnjih vratih. Ali je torej še v trgu?“ je vprašala Berta.

„Vseh se nas izogiblje, vse smo mu ničle, da veste, kakor bi bil sam bogvekaj,“ je nadaljevala. „Pa tudi gospodje in druge trške družine, vse mu je pena. Samo tistega Strela se drži, ki je tako nadut in malo udarjen, in ki je delal vedno zgago v trgu.“

„Proti temu pa protestiram slovesno,“ je odgovorila sedaj Zora. „Strel je mož, kakršnih je malo! Ker ne pozna hinavščine, je ničvreden pri tržanih! Križaja še ne poznam natančneje, toda ker občuje s Strelom, ne more biti napačen.“

Ivanka je nervozno otrnila cigareto ter pogledala v tla.

„No, zagovarjaj ju kakor hočeš. Kako pa to, da ga ni nobeno nedeljo v našo družbo, ko zahajamo k Polaju? Ali smo mu pre-majhni ali preveliki? In veste li, kam hodi? Vsako nedeljo sta s Strelom v Majdetovem mlinu, to sem izvedela ravno danes. Po skrivnih potih se plazita tja doli in ostajata tam pozno v noč. Ali mislite, da hodi Križaj zaradi Majdeta, ki pravijo, da še govoriti ne zna in ki prihaja v trg v jopiču, kakršne so nosili še stari Slovani, in v hlačah, ki mu segajo pri vsej širokosti komaj do gležnjev? Ali ni morda tam neka druga oseba, Marica ji je menda ime, z napihnjenimi lici in s kmečkimi nogami sicer, a s polnimi rokami? Vprašam vas, častite gospodične?“

Zmagonosno je gledala po navzočih in puhala dim predse.

„Morda pa ni tako hudo,“ je dejala Elza. „Ko te človek posluša, Berta, bi si skoro mislil, da se malce preveč zanimaš za tega kancelista. Kdor graja, ta kupi!“

„Bravo, bravo,“ je viknila Ivanka in vse so se smejale.

Berta pa se je obrnila v stran ter podprla glavo z desnico.

„Z vami ne govorim več! . . .“

Tedaj se je pa zgodilo nekaj povsem nepričakovanega. Na vrtni poti so se začule stopinje, in kmalu nato se je pojavil ob vhodu v lopo — sam kancelist Tomaž Križaj.

„Dovolite, gospodične,“ je dejal s svojim zvonkim glasom, „ali ni tukaj gospoda Kajdiža? Reklo se mi je, da je v vrtni lopi, in trgovski pomočnik mi je pokazal semkaj.“

Ako bi bilo treščilo v lopo, bi ne bilo tako učinkovalo na navzoče, kakor se je zgodilo sedaj. Kakor bi se bil hipoma z drugega sveta prikazal duh, ki so ga klicale v šali, tako so se vse oči ozrle strahoma vanj.

Prva se je zdramila Elza. Stopila mu je nasproti ter dejala:

„Moj stric se je pravkar odpeljal v mesto in se vrne šele jutri.“

Zahvalil se je ter hotel oditi.

„Tega nam vendar ne storite, da bi tako hitro odšli,“ je dejala Elza ter mu ponudila stol. „Nekoliko časa vendar ostanite pri nas, da nam ne odnesete spanja.“

Križaj se je priklonil ter sedel. Elza je pozvonila, in kmalu je bila na mizi kava tudi zanj . . .

Od začetka je bil pogovor nekam prisiljen, a kmalu je postal živahnejši. Berta je gledala kancelista kljubovalno in je komaj odgovarjala na njegova vprašanja. Zdelo se ji je zamalo, da je prišel vprav sedaj, zakaj ves nastop njegov je pokazal že od začetka, da bo ostala s svojim mnenjem o njem na cedilu, da bo takoj vse druge pridobil zase. Saj so bile njene tovarišice vnete zanj še preden je prišel v družbo. Jezilo jo je vse to, in sklenila je, da mu o priliki že povrne, ker se ji je drznil zdaj na pot.

Kancelist pa ni bil niti v najmanjši zadregi. Vedel se je, kakor bi občeval ž njimi sleherni dan, neprisiljeno, domače.

„Kaj pa, gospodične,“ je omenil med drugim, „kaj mi boste odgovorile, ako sprožim med vami neko vprašanje? Glejte, malo časa sem tukaj, a zdi se mi, da tukajšnje razmere že precej dobro poznam. V prejšnjih časih je bila v Brinju čitalnica. V njej so se zbirali vsi sloji, v njej so bili člani obojega spola. Lepo je bilo v tistih časih povsod po Slovenskem. Mnogo dobrega sadu so obrodile čitalnice, mnogo navdušenja za našo slovensko reč so vcepile v mlada srca. Marsikom je žal za njimi, želi si tistih časov nazaj. Toda vse se preživi in se ne vrne več. Čitalnice kot takšne so se preživele. Tok časa zahteva druga pota, in tu je brezmiselna vsaka sentimentalnost. Računati je treba z dejstvi, naj bo vzrok izpremembi kdor hoče in kar hoče. V Brinju je sedaj samo še neke vrste bralno društvo brez vsakega višjega smotra, in še to samo za moške. In kaj ima ženski spol? Toda, ne samo tukaj nikjer na deželi nima naš nežni spol od tistega časa nobene ambicije. Skrbi se za vse drugo, za potrebno in nepotrebno, a ženska je prepuščena sama sebi in ne ve, kam bi se dejala. Navezana je na moško družbo, ki ji je ideal največkrat samo gostilna, ali pa se zbira takole pri kavi in, oprostite mi, se navadi samo obirati svojega bližnjega ter tako otrpne za vsako vzvišeno misel. O ženskih vzvišenih nalogah se nahaja le redkokje pravi pojem, zakaj kar ne napravi preozki milje, napravijo knjige, ki se naročajo brez vsake izbire iz mesta ter se čitajo brez vsake kritike. Povsod sama poluomikanost!“

„O, seveda,“ je skipela Berta, ki se je čutila zadeta. „Vi moški ste na vrhuncu omike, ki ste svetilniki, ki ste ne vem še kaj vse, a me smo nič, prav nič! Oj, kako daleč ste zadaj, gospod kancelist! Ali vam še nič ni znanega o takozvani ženski emancipaciji?“

Križaj se je nasmehnil.

„Oprostite, gospodična,“ je dejal ter se priklonil, „morda mi je vendar nekaj znanega. Toda jaz imam o tem svoje posebne in zasebne misli. Kateri pameten človek bo oporekal, da naj bi ne imela ženska enakih pravic z moškim, da bi ne bila ž njim enakovredna? Saj ima prav tako velike in v nekaterih ozirih še večje dolžnosti do človeštva kot jih ima mož. Ali tu je vprašanje, kakšen namen ima ženska v vesoljstvu in kakšnega ima mož, namen, ki ji ga niso dale socialne razmere nobenega veka, pač pa namen, ki ji ga je odločila narava sama od začetka vseh začetkov. Meni bi pač bilo vseeno in menda tudi vsakemu drugemu pametnemu človeku, ako bi ženska nosila hlače in bi moral jaz kuhati, tudi mi je vseeno, ako ženska reže mrliča namesto kruha na domači mizi ali pa pridiguje s katedra, toda vseeno bi mi ne bilo, ako bi bila ta ženska, recimo, moja — mati! — Ženska emancipacija naj obstoji v tem, da se ji da čim najvišja naobrazba z ozirom na njen namen!“

V lopi se je kadilo, zunaj je še vedno naletal dež. Berta je stisnila ustnice ter umolknila. Ivanka pa je neprenehoma zrla v Križaja, ki se mu je svetil obraz, kakor bi bil oblit od večerne zarje.

„Kakor sklepam iz vsega,“ je pripomnila Zora, „je namen današnjemu vašemu govorjenju ta, da naj se osnuje pri nas žensko izobraževalno društvo ter da naj ga pomagamo ustanoviti me.“

„Nekaj takšnega, to je res,“ je pritrdil Križaj. „Jaz sam bi vam svetoval v marsičem, ako bi hotele. Pomislite, vse drugačno družabno življenje bi se potem začelo v trgu. — Toda, oprostite me, sedaj moram v urad. Razmišljajte o tem ter me potem obvestite, ako vam je prav. — Gospodična Elza, priporočite me, prosim, gospodu Kajdižu ter mu povejte, da se zglasim jutri ob tem času, ker imam nekaj uradnega govoriti ž njim.“

Vstal je ter se priklonil.

„Upam, da niste preveč hudi name, gospodična nasprotnica,“ je dejal Bert. „Zbogom, gospodične!“

Ko so se oddaljile njegove stopinje, se je Berta glasno zasmejala.

„Največji ženski ideal mu je ženska izobraženost, a sam zahaja k navadni mlinarici!“

„Bog ve, če je res,“ je omenila Ivanka skoro sama zase . . .

* * *

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila.

Charles Dickens, Povest o dveh mestih. Iz angleščine prevel Izidor Cankar. V Ljubljani 1911. Založila Katoliška bukvarna. 8°. 418 str. Cena broš. 5 K 50 v, vez. 6 K 50 v. („Leposlovna knjižnica“, IX. zvezek.)

Dejanje se odigrava deloma v nekem angleškem mestu, večidel pa v Parizu in sicer v viharni dobi velike francoske revolucije. Pozornost je osredotočena okoli rodbine zdravnika Manettea, ki je bil 18 let zaprt brez sodbe v državni ječi Bastilji; to pa vsled tega, ker je bil po naključju priča grozovitih nasilij, prizadetih kmetski obitelji po oholem markizu D'Aulnaisu. Doktorjeva žena je bila v tem povila hčerko in kmalu umrla, dete pa so poslali v odgojo na Angleško, v materino domovino. Čez dolga leta najde deklica očeta v pariškem predmestju Saint Antoine pri bivšem njegovem strežaju, sedanjem krčmarju Defargeu; ali radi trdega zapora je bil sloveči zdravnik oslabil v imbecila, ki se je pečal s čevljarjenjem. Po povratku v Anglijo se starcu vrne duševno zdravje in živi srečen z ljubljeno svojo Lucijo, dokler se ne seznani natančneje pri neki obravnavi z rojakom Darnayem, ki je bil obdolžen veleizdaje, toda po čudovitem slučaju oproščen. Mladenič, nečak okrutnega markiza D'Aulnaisa, se poroči tekom časa z Manetteovo hčerjo in obljubi doktorju, da ne izda nikomur svojega pravega imena. Ko pa nepričakovano iz bruhne v Franciji revolucija, hiti Darnay (pravzaprav D'Aulnais) domov, da otme življenje svojemu zvestemu oskrbniku, ki ga je drhal ujela. Kot aristokrat in emigrant postane seveda on sam jetnik ter je v opasnosti dati glavo in kri, kakor na tisoče drugih plemičev in pristašev starega režima. Tast in soproga prideta zbegana za njim v Pariz in sivolasemu narodnemu mučniku, ki je hiral osemnajst let v Bastilji kot žrtev aristokratske nadutosti, se posreči izposlovati zetu popolno prostost. Toda ta je po dveurni svobodi vnovič aretiran in troje prič nastopi proti njemu: nekdanji vdani Manetteov strežaj, gostilničar Defarge, njegova soproga in slednjič, kar je najhujši udarec usode, Manette sam, to se pravi njegov zapisnik iz ječe, v katerem je s krvjo in ogljem popisana na pretresljiv način vsa beda preganjane rodbine, njegovo lastno trpljenje in nečuvne grozovitosti zatiralca D'Aulnaisa. Smrtna obsodba je nemudoma izrečena nad nečakom sovraženega aristokrata, vendar ga pravočasno reši Lucijin oboževalec, Anglež Carton, stopivši na njegovo mesto — že vdrugo mu pomaga s pomočjo frapantne podobnosti — dočim ukaže njega v narkozi odvesti z njegovimi dragimi prek morja.

Naivna bi bila misel, da je s temi kratkimi podatki izčrpan bogati zaklad zanimivih dogodkov: v ta grobi kanvas so vpletene od vseh strani spretno in umetno neštete nitke, ki se spajajo v pestro preprogo življenja, presenetljivo zbok neobičajne živosti in raznoličnosti. Knjiga bo ugajala osobito ljudem, ki niso prijatelji dolgoveznega, subtilnega razkrajanja čustev in motivov, ampak ljubijo sintezo in solidno zgradnjo. Široki epski razmah pripovedovanja, ki je često proniknjeno z diskretno ironijo in nedolžno satiro, predvsem pri opisih, predstavlja z izredno plastiko osebe, razvijajoče se v nepozabne tipe občečloveške veljave. Obcnem je Dickensova povest nalik aglomerat kristalov, skozi katere gledamo v vseh

smerih povečano sliko družbe iz XVIII. stoletja; nekoliko potez iz angleške sodobnosti in celotno podobo francoskih razmer. Iz posamičnih dogodkov se riše pred čitateljevim očesom pretresljiva stiska nižjih stanov, nezaslišana potratnost plemenitšev ter zatiranje sestranih podložnikov. Potem sledé krvavi prizori iz revolucije, ki je bila porodnica novega socialnega reda, epoha rodovitna v velikih činih in herojičnih žrtvah, pa tudi obremenjena s katastrofami in uničevanjem, omadeževana s političnimi zločini. Nebistveno je vprašanje, je li evokacija te dobe zgodovinsko povsem zanesljiva; bralci jo žive in uživajo, ker se giblje in trpi pred njimi. Kako nestrpnost pričakujete razpletka prekucuških zarotnikov „žakerije“, ki ima svoje žarišče v predmestju Sv. Antona, tako mojstrsko naskiciranem v vsej njegovi beraški nagoti in tigrski krvoločnosti, in zasledujete naklepe nespravljivo maščevalnih žensk — amazonk in hijen!

A. Debeljak.

Narodne pripovedke v Soških planinah. Zbral in napisal Andrej Gabršček. V Gorici 1910. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. 8°. 384 str. Cena broš. 3 K.

Zbirka obsega 41 pravljic (ne pripovedek) iz Vrsnega, Kobarida, Livka in Beneške Slovenije. Tem sledi še „Dodatek iz zbirke Jos. Kenda, nadučitelj (!) v pokoju“, osem pravljic iz Temljan in Kobarida. — Za folklorista je dobro, da navaja Gabršček pri mnogih pravljicah slovanske, rumunske, grške, nemške, francoske i. dr. inačice. Preapodiktina se mi zdi trditev (str. 27), ki se nanaša na pravljico „Lucifer se izveliča“: „Ni znana nikaka inačica v nobenem drugem narodu“. Spominjam se dobro, da je priobčil videmski časopis „Pagine friulane“ prav podobno furlansko pravljico. — Treba bi bilo povedati občinstvu, da niso te pravljice prikladne mladini, ker so nekatere izmed njih a la Decamerone in tudi zato, ker je jezik jako slab. Zapisane so namreč pravljice v knjižni slovenščini, toda v kaki! G. nabiratelj sklanja: z malenkostmi, na vratah, mladi gospi (dat.), z odprtimi ustimi; šteti sklon rabi brez predloga. Za dvojino najdemo oblike: medve sve videle, poslušale sta (sestri), sestri sta bile radovedne, sestre sta jo pričakovale, obe sta bile zdrave itd. Dalje čitamo: „Požlahtniti hočem jeden najdražji mi drev“, „žolč je pokala“ (256), „Tri sto goldinarjev so majhna dota“, „Kraljičina je ozdravila“ (nam. -ela, str. 106), „poknjeni lonci“, „Li vidiš ne?“, ničesa, vsakomur, cesarja sin, svota, „ostudba“, cesarjevna (nam. cesarična), kupavati, potrebatvati ... Z doslednostjo se greši v pravopisu: zmírjati, pomíriti s puško; gljuh, uprašati, upijem, upliv, atis, učeraj, utaknem, ušče, nevošljivost, odahniti se, nježen, mošna, rmeno, varjem, mahljej, dovelj, vshod, možki, uni, sinaha, slajščica, grizti, kálénca (nam. kálánica), polen itd. Seveda je ta ali oni slučaj tudi lahko tiskovna napaka, katerih je v knjigi preveliko število; kajti korektura je bila izredno zanikarna. Mnogo je primerov neslovenskega besedoslovja in germanizmov. Za skromno opremo knjige je cena previsoka.

Ivan Koštiál.

Gabriele D'Annunzio, Le Mystère de St. Sébastien. Paris 1911. — Slaven italijanski pisatelj, čigar ločena soproga je Francozinja, se je približal letos francoskemu narodu, podavši mu svoj novi umotvor v njegovem jeziku. D'Annunzio je spesnil misterij sv. Sebastjana v Versaillesu, kamor je ubežal pred upniki, in ga dal predstavljati v gledišču Châtelet s sijajnim pompom. Sujet je s čebelično marljivostjo kompiliran iz „Zlate legende“ in številnih drugih virov ter anakronistično presajen v srednji vek, dasi se je vršila tragedija za Dijoklecijana. Prva slika na lilijskem dvorcu: Sebastjan, poveljnik strelcev, potrjuje v Kristovi veri

dvojka Marka in Marcelina, ki pred velikansko tolpo poganov zvezana čakata mučeništva, ravno ko že omahujeta vsled pretresljivih prošenj matere in sester. Te same se spreobrnejo ob prepričevalni zgovornosti svetnika, ki stori več znamenj: prebode si brez posledic dlan, izstrelí puščico (simbol duše) k nebu, odkoder se več ne vrne, hodi bos po žerjavici; po palači romajo modre lilije in se spreletavajo angeli, podeli zdravje gluhomemi in hromi ženski. Čude s n a j a m a — najšibkejši prizor, ponarejek po Maeterlincku — kaže neuspeh sedmih čarovnic pri vročnici deklici, ki jo Boštjan ozdravi; vsled česar se mu krivoverna sodrga klanja na kolnih, želeč pouka. Na zboru krivih bogov v mladi heroj ne mara peti himne Solncu brez ozira na grožnje in laskanje kralja, ki prosi krasnega „krščanskega Apolona“ z vznemirjajočo ljubeznivostjo; zaman, ogorčen strga strune orfejski harpi, razbije malika, nakar ga krvniki privežejo na križ, dočim žene žalovalke iz Byblosa izvršujejo pogrebne ceremonije kakor pri Adonisovi smrti. Sledi ranjeni lovor: strelci obupano jokaje, proti svoji volji prebodejo s strelci poveljnika, koprnečega po mučeniškem vencu. „Kdor bolj me ljubi, globlje me rani.“ Zadnja slika, raj, predočuje na delikaten način svetnikovo apoteozo.

D' Annunzio je izrabil v svojih spisih vse skrivne drhtljaje čuvstev do perverzности; z zadnjim svojim delom je prešel na mistično polje in povečuje verski heroizem. Okoli sv. Sebastjana, ki mu ne bo zožil pisateljevega nimba, je nakopičil v zvonkih verzih, v arhajizantnem jeziku, obilico podob in simbolov presenetljive različnosti, nekaj lirizem poplavlja celo dejanje, ki mu daje izrazita Debussyjeva particija tajnost nadih; učinek povečajo kostumi in čarobne dekoracije, delo ruskega slikarja Baksta. Temu se pridružuje fina interpretacija izraelske Rusinje Ide Rubinstein v vlogi svetnika, ki je bil tupatam kljub mističnemu značaju le preveč — ženski!... D' Annunzio, čegar celotna dela so prišla pred kratkim na indeks, kakor spisi globokovernega, letos umrlega novokatolika Fogazzara, je moral na svoji osebi občutiti duhovniško nestrpnost: pariški nadškof je prepovedal svojim ovčicam melodramo še pred uprizoritvijo, torej ne da bi jo poznal in vkljub izjavi dramaturga, da vsebuje njegov misterij edino slavitev krščanskega verskega čuvstva. Ako pa je nedopustno prikazovati religiozne predmete, je nadškof obsodil večino slovenskih „igrokazov“ po deželi, vse oberammergauske pasijonske igre poleg srednjeveških misterijev. Kljub temu je bilo seveda gledališče nabito polno, ne glede na visoke cene (lože à 500 fr. na večer). Da se njegovo ime raznese še bolj, je nudil D' Annunzio docela brezplačne ljudske predstave — saj je imel pri uprizoritvi roko angleški bogataš!

A. Debeljak.

H kritiki prof. K. Štreklja o Grafenauerjevi objavi „Iz Kastelčeve zapuščine“ mi je avtor o neki priliki pojasnil sledeče: Popravek prof. Štreklja (Lj. Zvon 1911, str. 107 v drugi opombi), da je naslov „Nezvesti“ (mesto „Nevesti“ — Iz Kast. zap. 31) pomoten, je le deloma resničen. V drugem natisku Kranjske Čbelice iz l. 1847. (II. buk., str. 90) je res pesem „Nevesti“, kar je Grafenauer prezl, ker se je posluževal prve izdaje iz l. 1831 in je natisnil to pesem kot nenatisnjeno (Iz Kast. zap., 30—31). Prva izdaja pa te pesmi nima, pač pa čitamo na istem mestu (na str. 90) „Nezvesti“, kakor pravi Grafenauer (str. 31, v opombi). Dotični list v ljubljanski licejski knjižnici je torej del rokopisa druge izdaje drugega zvezka Kranjske Čbelice.

J. Š.

